

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง สภาพจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตามลำดับต่อไปนี้

1. นโยบายพัฒนานักเรียนของ กระทรวงศึกษาธิการ ที่เกี่ยวกับจริยธรรม
 2. นโยบายพัฒนานักเรียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต 1 ที่เกี่ยวกับจริยธรรม
 3. ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
 4. แนวคิดทางจริยธรรมและทฤษฎีทางจริยธรรม
 - 4.1 ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม
 - 4.2 ประเภทของจริยธรรม
 - 4.3 การศึกษากับจริยธรรม
 5. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
 6. ทฤษฎีของเพียเจต์
 7. ทฤษฎีของโคลเบอร์ก
 8. เปรียบเทียบแนวคิดของเพียเจต์และโคลเบอร์ก
 9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 9.1 งานวิจัยในประเทศไทย
 - 9.2 งานวิจัยในต่างประเทศ
- ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

นโยบายพัฒนานักเรียนของ กระทรวงศึกษาธิการ ที่เกี่ยวกับจริยธรรม

พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ (2551, หน้า 3-5) อดีตนายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2549 ได้ให้ความสำคัญของนโยบายทางด้านสังคมในการพัฒนาสังคม โดยองค์รวมเน้นไปที่การส่งเสริมความรัก ความสามัคคี ความสมานฉันท์ ของคนไทยในชาติ ที่จกปฏิรูปสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข ปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ พัฒนา

สุขภาพของประชาชนให้ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิต สังคม และปัญญา ที่มีกีฬาเป็นพื้นฐานการออกกำลังกาย สร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม และพัฒนาประสิทธิภาพของหน่วยงานและบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ที่ “รัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งที่คนในชาติอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์บนพื้นฐานของคุณธรรม” โดยมีนโยบาย ดังนี้

1. ส่งเสริมความรัก ความสามัคคี ความสมานฉันท์ของคนในชาติ
2. จัดทำแผนปฏิรูปสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์
3. เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้
4. พัฒนาสุขภาพของประชาชนให้ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิต สังคม และปัญญา
5. ส่งเสริมกีฬาพื้นฐานและกีฬามวลชน
6. สร้างความเข้มแข็งของทุกชุมชนท้องถิ่นและประชาสังคม
7. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทย ให้เป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน
8. ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
9. ส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพของหน่วยงาน และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม

วิจิตร ศรีสอ้าน (2550, หน้า 7-27) อธิบดีรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการได้นำนโยบายด้านสังคม โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่มีการเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ มุ่งมั่นที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาของประชาชนให้กว้างขวางและทั่วถึง โดยคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ เสริมสร้างความตระหนักในคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์สันติวิธี วิถีชีวิตประชาธิปไตย พัฒนาคน โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา การจัดการศึกษา จะเน้นการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และท้องถิ่นรวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคเอกชน เพื่อให้การศึกษาสร้างคนและสร้างความรู้สู่สังคมคุณธรรม คุณภาพ สมรรถภาพ และประสิทธิภาพ กำหนดเป็นนโยบายและเป้าหมาย ดังนี้

1. เร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีชีวิตประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว

ชุมชน สถาบันทางศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังค่านิยมในการนำคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนให้กว้างขวาง ทั่วถึง มีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และขยายโอกาสทางการศึกษาทุกระดับ/ประเภท โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายภายในระยะเวลา 3 ปี

3. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ โดยมีเป้าหมายให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและคุณภาพทางการศึกษาสูงขึ้นทุกระดับและประเภทการศึกษา

4. การกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่และสถานศึกษา โดยมีเป้าหมายให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีความคล่องตัว และมีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ

5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนภาคเอกชนและท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายให้มีการจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น

6. พัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนและประชาชนได้รับการศึกษาที่บูรณาการกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี พ.ศ.2550-2551 ได้ทบทวนสภาพแวดล้อมขององค์กร โดยการนำผลการดำเนินงานตามกลยุทธ์ ปี 2550 ที่พิจารณาจากเป้าหมาย จุดเน้นของกิจกรรมสำคัญที่ได้ติดตามจากทุกสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นำมาปรับปรุงงานหลักตามนโยบาย และงานสนองนโยบายให้มีมิติความต่อเนื่อง แก่จุดบกพร่อง และพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้า ส่งผลสู่นโยบายด้านสังคมของรัฐบาล และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ดังมีรายละเอียดของวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นองค์กรหลักในการจัดและส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ประชากรวัยเรียนอย่างทั่วถึง มีคุณธรรมนำความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและมีคุณภาพตามมาตรฐาน

พันธกิจ

ขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนวัยเรียนทุกคน ได้รับการพัฒนาให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา

เป้าประสงค์

1. ประชากรวัยเรียนทุกคนทั้งปกติ พิการ และด้อยโอกาส ได้รับโอกาสในการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ตามสิทธิอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง
2. ผู้เรียนทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารและการจัดการศึกษา
4. ผู้เรียนในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ

กลยุทธ์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภารกิจเกี่ยวกับการจัดและส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดทำผลผลิตจำนวน 5 ผลผลิต ได้แก่ ผู้จบการศึกษาก่อนประถมศึกษา ผู้จบการศึกษาก่อนมัธยมศึกษาตอนปลาย เด็กพิการ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพัฒนาสมรรถภาพ และเด็กด้อยโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีหน่วยกำกับ ประสานส่งเสริมการจัดการศึกษาอยู่ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จำนวน 178 เขตพื้นที่การศึกษา และมีสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหน่วยปฏิบัติการการจัดการศึกษาเพื่อให้ภารกิจดังกล่าวสามารถตอบสนองสภาพปัญหาเฉพาะ และรองรับการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดการขับเคลื่อนกลยุทธ์ ปี 2551 ดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์คุณธรรมนำความรู้ น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ
2. กลยุทธ์ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างกว้างขวางและทั่วถึง
3. กลยุทธ์พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ
4. กลยุทธ์กระจายอำนาจและส่งเสริมความเข้มแข็งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา
5. กลยุทธ์ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชนภาคเอกชน และท้องถิ่นในการจัดการศึกษา
6. กลยุทธ์เร่งพัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้
7. บุคลากรมีคุณภาพและศักยภาพในการปฏิบัติงานระดับมืออาชีพ
8. มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้นสู่ความเป็นสากล

นโยบายพัฒนานักเรียนของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต 1 ที่เกี่ยวกับจริยธรรม

นโยบายของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต1 มีรายละเอียดของวิสัยทัศน์ พันธกิจ ดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการเขต1 เป็นองค์กรนำในการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง ด้านปริมาณ คุณภาพและพัฒนาสู่มาตรฐานสากล

พันธกิจ

1. สร้างเสริมโอกาสทางการศึกษาให้ประชากรในวัยเรียนทุกคนอย่างทั่วถึงเท่าเทียมและต่อเนื่อง
2. ทุกหน่วยงานในสังกัดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และการบริการ
3. ประชากรในวัยเรียนมีความรู้ มีคุณภาพและมีคุณธรรม

จากการศึกษานโยบายของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรปราการ เขต1 พบว่าต่างมุ่งเน้นในการพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้

ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2541, หน้า 19-22) ได้วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยไว้ในหนังสือเรื่อง “ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย” ว่า “ในทางการศึกษา เมื่อมองโดยภาพรวม พระพุทธศาสนา จัดเป็นวิชาสำหรับการเรียนรู้ โดยสถานะหลักคือในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่หรือเป็นแหล่งคำสอนของประชากรแทบทั้งหมดของประเทศ ทั้งในด้านวัตรธรรม และในด้านนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม เป็นมาตรฐานการดำเนินชีวิต สำหรับผู้นับถือและเป็นสภาพแวดล้อมอันกว้างใหญ่ทางสังคมสำหรับผู้ที่ได้นับถือ” เหตุผลที่คนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเป็นจริยศึกษา เพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา ให้คนไทยรู้จักเก็บรวบรวม ศึกษา และเลือกใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหลายเกี่ยวกับการสร้างเสริมความเจริญ

อย่างเพียงพอ ยิ่งกว่านั้น สภาพความเจริญที่รออยู่ข้างหน้าในวิถีทางของการพัฒนาอุตสาหกรรม
อย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ ก็ยิ่งทำให้มีความต้องการจริยธรรม

2. พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่สอดคล้องกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย แม้ว่า
ปัจจุบันในระดับพื้นผิว จะมองเห็นว่า ผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ระบบ
ศีลธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็ยังสืบต่ออยู่อย่างแน่นหนาในรากฐานทางวัฒนธรรม
ของไทย การสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา หรือการนำพระพุทธศาสนาไปใช้ในการ
สอนจริยศึกษา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรม และพื้นเพทางจิตใจ
ของคนไทย เป็นจริยธรรมที่กลมกลืนบนพื้นฐานที่ต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่
แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำงานได้ง่าย ลับไว และเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธี
อย่างอื่น จึงไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม

3. ชาวพุทธควรมีสติธิเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ การปลูกฝังจริยธรรมต้องดำเนินไป
อย่างมีกระบวนการและเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมที่รองรับเป็นพื้นฐาน
การที่สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนา และนับถือสืบต่อกันมา ก็เพราะมีความเชื่อในพระปรีชา
ญาณของพระพุทธเจ้าว่าได้ทรงค้นพบศีลธรรม และทรงสั่งสอนระบบจริยธรรมที่ถูกต้องจริงแท้
ตรงตามศีลธรรมนั้น จึงเห็นชอบและพอใจที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม หรือระบบการ
ปลูกฝังจริยธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นระบบชีวิตทางศีลธรรมของตน พุคอีกนัยหนึ่งว่า
ชาวพุทธนับถือพระพุทธศาสนา ก็ เชื่อในระบบจริยศึกษาแบบพุทธ ชาวพุทธจึงควรมีสติธิที่จะ
เรียนจริยธรรม ด้วยจริยศึกษาแบบพุทธ การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้ คือช่วยกันค้นหาให้พบ และ
จัดจริยศึกษาแบบพุทธให้แก่ผู้เรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน ดังนั้น รัฐควรจัดหลักสูตรการศึกษาให้คน
ไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ

3.1. คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจ และ
ปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

3.2. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น
รากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่ และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนิน
ชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนรวมในการพัฒนาสังคมไทยนี้ได้อย่างประสานกลมกลืน
และได้ผลดี

3.3. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้
ยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอด คนไทย
จึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และ
สันติสุข

กรมวิชาการ (2539, หน้า 15) ได้กล่าวไว้ว่า ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม มีบทบาทใน
ชีวิตมนุษย์หลายประการ เช่น

1. ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลาย เป็นตัว
กำหนดการแสดงออกว่าควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่างๆ และช่วย
ประเมินการปฏิบัติของเราและบุคคลอื่น

2. ทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจและแก้ไขข้อขัดแย้งต่างๆ ทำให้เขา
เลือกทางใดทางหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา เช่น การตัดสินใจปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแทนที่จะ
เลือกในทางช่วยเหลือพวกพ้องหรือปฏิบัติในทางที่ไม่สุจริต

3. ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันของบุคคล เช่น คนที่นิยมชมชอบการมีอายุยืน
ยาวมีความสุขที่ดี จะผลักดันให้ออกกำลังกายสม่ำเสมอ

จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือ
วิชาใดไม่มีจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและวิชาชีพ
นั้นๆ ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การขาดจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง
สังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตอีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลาย
แขนงในปัจจุบัน ทั้งในวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองการปกครอง ฯลฯ จึงมี
คำกล่าวที่เราไม่สามารถสร้างครูดีบนพื้นฐานของคนไม่ดี และไม่สามารถสร้างแพทย์ ตำรวจ
ทหาร นักการเมือง และนักธุรกิจที่ดี ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดี
ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือพระปิยะมหาราชของชาวไทย ที่ได้ทรง
ตระหนักมาแต่แรกเริ่ม ดังในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ท่านมีไปถึง สมเด็จพระมหาสมณ
เจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีข้อความตอนหนึ่งว่า (กรมวิชาการ, 2539, หน้า 15)

ต่อไปภายภาคหน้าคนที่ได้เล่าเรียนคงจะประพฤติดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้นหา
ถูกต้องไม่ คนที่ไม่มีขนบธรรมเนียมเป็นเครื่องดำเนินชีวิตคงจะหันไปทางทุจริต คนรู้น้อยก็โกงไม่
ค่อยคล่อง ก็โกงไม่สนิท คนรู้มากก็โกงคล่องขึ้น และโกงพิสดารขึ้น การหัดให้ผู้อ่านอักษรวิธี ไม่
เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดี และคนชั่ว เป็นแต่ได้เรียนวิธีสำหรับจะเรียนความดี ความชั่วคล่องตัวขึ้น

จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้อัญเชิญมานี้
แสดงให้เห็นว่า การเรียนทางพุทธศึกษาหรือหัตถศึกษา นั้นยังไม่เป็นการเพียงพอต้องเน้นหนักไป
ทางจริยศึกษาด้วย เพราะจริยศึกษาจะช่วยพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีจิตใจและพฤติกรรมที่ดี
ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา จึงควรมุ่งพัฒนาบุคคลให้เป็นพลเมืองดี มีจริยธรรม
มีสติปัญญาและความรู้ที่ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนั้นทางสถานศึกษาควร
ปลูกฝังสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศให้แก่เยาวชนของชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้

เยาวชนของชาติเจริญเติบโตขึ้นเป็นประชากรที่มีคุณภาพดีสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตนเองและประเทศชาติได้อย่างแท้จริง

คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2542, หน้า 7) ได้กล่าวว่าคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมเป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติที่มีความถูกต้องดีงาม เป็นแนวทางแห่งการถือประพฤติปฏิบัติแต่ลำพัง ในแนวทางแห่งความดีความถูกต้องนั้น ไม่เพียงพอที่จะจูงใจให้คนปฏิบัติ หรือประพฤติแต่ลำพังในแนวทางแห่งความดีได้ เรื่องการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก ได้มีผู้รู้หลายท่านได้ให้แง่คิดในเรื่องความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนี้หลายคนที่จะยกขึ้นมากล่าวนี้ คือ

อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuelle Kant, อ้างถึงใน กำแพง จิตตะมาก, หน้า 25 -27) นักปราชญ์ชาวเยอรมัน (ค.ศ. 1724 – 1804) เห็นว่า คุณธรรม คือ ความดีอันสูงสุด คุณธรรมมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง เราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่มิใช่ทำหน้าที่เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายอื่น เช่น ความสุข เป็นต้น คนดีไม่จำเป็นต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทนเพราะเขาทำความดีเพื่อความดีนั่นเอง คนดีอาจได้รับความทุกข์ทรมานตลอดชีวิตก็ได้ คนชั่วอาจมีความสุขก็ได้ ค้านท์ กล่าวว่า คุณธรรมกับความสุขไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน อาจกลมกลืนกัน อาจขัดแย้งกันก็ได้เพราะค้านท์เห็นว่า คนมีคุณธรรมไม่ควรประพฤติคุณธรรมเพื่อความความสุข แต่ความผาสุกของคนนั้นย่อมรวมเอาความสุขและคุณธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เราควรประพฤติคุณธรรมเพื่อความความสุขของผู้อื่น มิใช่เพื่อตัวเอง จะกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว

อิมมานูเอล ค้านท์ ยืนยันว่าคุณธรรม มีจุดมุ่งหมายในตัวเอง คนดีไม่จำเป็นต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทนเสมอไป เพราะทำดีเพื่อความดี มิใช่ทำดีเพื่อความดี ทำดีเพื่อมองคุณค่าของมนุษย์มิใช่ตีค่าได้เป็นตัวเงิน แต่วัดค่าด้วยคุณธรรมที่มี สูงต่ำกว่ากัน ซึ่งหมายความว่าความดีเพื่อความดีมากกว่ากัน เมื่อผู้ใดทำความดีมาก ผู้นั้นย่อมมีคุณธรรมมาก

1. ความสำคัญของคุณธรรมต่อตัวบุคคล

1.1 คุณธรรมเป็นเครื่องชำระศักดิ์ศรีของมนุษย์ เราไม่ตีค่าของมนุษย์เป็นเงินแต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ค่าของมนุษย์มิใช่ตีค่าเป็นตัวเงินแต่วัดค่าด้วยคุณธรรมที่มี

1.2 คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ ผู้มีคุณธรรมจะมีความสมบูรณ์ในความคิด ในคำพูด และในการกระทำ อีกทั้งมีหลักที่มั่นคงในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นที่มาของความมั่นคงทางจิตใจ

1.3 คุณธรรมเป็นเครื่องมือมิตรภาพทำให้ความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น ผู้มีคุณธรรมยอมทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือ นับถือจากผู้อื่น ทำความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นได้

1.4 คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควรแล้ว ยังสบายใจที่ไม่ต้องระแวงระวังในอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้น่ารักเมื่อเป็นคนที่น่ารักแล้ว อันตรายก็จะไม่มี

1.5 คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

2. ความสำคัญของคุณธรรมต่อส่วนรวม

คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่ประเทศชาติ เพราะว่าความสงบสุขของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรมบางประการที่ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพจนเกินเลยล่วงล้ำสิทธิกันและกัน ไม่ละเลยการปฏิบัติตามกฎหมาย วินัย และจรรยาวิชาชีพที่ใช้บังคับกัน เป็นต้น และความเจริญของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรมบางประการที่ทำให้ร่วมมือร่วมใจ มุ่งมั่นสร้างและพัฒนาประเทศชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ช่วยกันป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ประเทศชาติ เป็นต้น

คนโดยส่วนมากมักมีลักษณะบกพร่องอยู่ 2 ประการ คือ ทำอะไรเกินหน้าที่อย่างหนึ่ง และทำกิจในหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์อย่างหนึ่ง คนที่ทำอะไรเกินหน้าที่ของตน มักเที่ยวไปก้าวร้าวเกี่ยวข้องกับกิจการของคนอื่น หรือเอาภาระของคนอื่นมาเป็นของตน โดยไม่มีเหตุผลสมควร จนเป็นที่เบียดเบียนชิงช้าของผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป บางทีทำผิดพลาดไปก่อให้เกิดผลร้ายแก่ตนจนเสียชื่อเสียง เสียคนไปก็มี บุคคลย่อมสามารถทำงานที่ใคร ๆ เห็นว่า ค่าต่ำอยู่ไว้เกียรติให้เป็นงานที่สูงส่ง มีเกียรติในสายตาของบัณฑิตได้ก็โดยการทำงานนั้นอย่างตั้งใจจริง และทำอย่างดีที่สุดให้ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

3. ความสำคัญของค่านิยม

เจตคติหลาย ๆ เจตคติจัดกลุ่มกันเป็นค่านิยม ค่านิยมจึงเป็นความรู้สึกหนักแน่นกว่าเจตคติ และมีบทบาทสำคัญมากต่อการกระทำของบุคคล ต่อการตัดสินใจ ต่อการเปลี่ยนเจตคติ และต่อการสร้างอุดมการณ์ของบุคคล ค่านิยมมีบทบาทสำคัญในการจัดกลุ่มของพฤติกรรมและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอย่างมาก มีผลต่อการตัดสินใจอะไรผิด อะไรถูก อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

สังคมจะอยู่ได้เพราะมีโครงสร้างทางสังคมดี โครงสร้างทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นกรอบและเครื่องยึดเหนี่ยว โครงสร้างสังคมมีองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ สถาบันทางสังคม และองค์กรสังคมเป็นกระบวนการจัดระเบียบของสังคม โดยอาศัยความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรม บรรทัดฐาน สัญลักษณ์ สถานภาพและบทบาท เป็นต้น สิ่งนี้ก็จะเกิดเป็นวัฒนธรรมของสังคม ดังนั้นถ้าสังคมมีค่านิยมเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของ

สังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย การปลูกฝังค่านิยมที่ดี ที่ถูกต้องจึงทำให้ได้วัฒนธรรมที่ดีงาม นัยกลับกัน วัฒนธรรมสร้างเสริมค่านิยม

แนวคิดทางจริยธรรมและทฤษฎีทางจริยธรรม

1. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

คำว่า คุณธรรมและจริยธรรม เป็นคำที่ใช้ควบคู่กันอยู่เสมอ มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่าคุณธรรมและจริยธรรมไว้ต่างกัน ดังนี้

1.1 ความหมายของคุณธรรม

คำว่า คุณธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “virtue” นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่าคุณธรรมไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 253) ให้ความหมายว่า คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี

พินิจ รัตนกุล กล่าวว่า “คุณธรรมแปลจากภาษาอังกฤษว่า Virtue ซึ่งแปลมาจากภาษากรีกว่า Arete โดยทั่วไป หมายถึง คุณสมบัติที่มีค่าพิเศษ ผู้ที่มีคุณธรรมถือกันว่าเป็นคนดี” (พินิจ รัตนกุล, 2519, หน้า 1)

ฤกษ์ชัย คุณูปการ (2539, หน้า 2) กล่าวว่า คุณธรรม (Morality) หมายถึง ความเชื่อของบุคคลส่วนใหญ่ ซึ่งยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม และส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมกระทำความดี และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม เช่น การรักษาศีล และการประพฤติตามหลักธรรม หรือคำสอนในพระพุทธศาสนา

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ (2542, หน้า 6) กล่าวว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้จากความเพียรพยายามที่จะประพฤติจนกลายเป็นสิ่งที่เคยชิน คุณธรรมจะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ เพราะการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยจะกลายเป็นคุณธรรม

กรมวิชาการ (2523, หน้า 131) กล่าวว่า คุณธรรม (Virtue) คือ ความรู้สึกนึกคิด (Moral Attitude) หรือสภาพทางจิตใจที่เป็นกุศล คุณธรรมเป็นพื้นฐานของการแสดงออก เป็นการทำพฤติกรรมหรือกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สภาพจิตใจที่เป็นกุศลที่เรียกว่าคุณธรรมที่เกิดขึ้นได้เพราะจิตรู้จักความจริง (Truth) ความดี (Goodness) และความงาม (Beauty)

ประภาศรี สีหอำไพ (2540, หน้า 21) คุณธรรม คือ หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี การกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิต ของความดี คือ ความชื่นชมยกย่องใน

ขณะที่การกระทำช่วยย่อมนำความเจ็บปวดมาให้ การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ การปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดึงามความเข้าใจเรื่องการกระทำดีมีคุณธรรมเป็นกฎเกณฑ์สากลที่ตรงกัน เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนเบียด ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น สภาพการณ์ของการกระทำดี คือ ความเหมาะสม ความควรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมด้วยหลักจริยธรรมที่สามารถจำแนกความถูกผิด สามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้อง มีสติสัมปชัญญะรับผิดชอบชั่วดีตามทำนองครองธรรม มีจิตใจลักษณะนิสัยและความตั้งใจหรือเจตนาที่ดีงาม

สาโรช บัวศรี (2526, หน้า 18-19) ได้จัดคุณธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของจริยธรรม โดยอธิบายจริยธรรมในความหมายอย่างแคบว่า หมายถึง ศีลธรรมประการหนึ่ง และคุณธรรมอีกประการหนึ่ง

ธอร์นไดค์ และบาร์นฮาร์ด (Thorndike & barnhart, 1957, p. 1052) ให้ความหมายของ คำว่า คุณธรรม เป็นความดีเลิศเฉพาะอย่างในเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม เช่น ความยุติธรรมความกรุณา

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey 1975, p. 12) ได้กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่มีการฝึกรอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดีโดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจ ไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง การแปลความหมายคุณธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่งรัดหน้าที่ จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเน้นความสำคัญในด้านจิตใจ ในการจัดจรรยาศึกษา

กู๊ด (Good, 1973, p. 640) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ 2 ประการ คือ

1. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

2. คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p.5) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติและปฏิบัติ ในสังคมและทำให้บุคคลมีการพัฒนา จนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเอง มาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออก ซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

จากความหมายของ คำว่า คุณธรรม ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งดีงามที่มีอยู่ภายในจิตใจมนุษย์ จะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจา เป็นหลัก

ในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นประโยชน์ของตนเอง และสังคม เพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน
ในสังคม

1.2 ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Morality” มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้
ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ไว้มากมาย ซึ่งจะกล่าวถึงพอสังเขป ดังนี้

พระราชวรมณี (ประยูรท์ ปยุตโต) (2528, หน้า 7) ได้ให้ความหมายจริยธรรม
ว่า หมายถึง มรรค คือ วิธีปฏิบัติสายกลาง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ บางครั้งก็เรียกว่า
ไตรสิกขา คือ การศึกษา 3 ประการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา จริยธรรม หรือ พรหมจรรย์ และ
ไตรสิกขา ทั้งหมดนี้เป็นทางปฏิบัติ เพื่อนำมนุษย์ไปสู่จุดหมายในชีวิต

กรมวิชาการ (2541, หน้า 7) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ว่า
จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า Ethos คือ Habit นั่นคือ นิสัย ดังนั้นจริยธรรม และจริยศาสตร์
จึงเป็นเรื่องของการฝึกนิสัย ซึ่งก็มีคำถามว่าฝึกอย่างไรจึงจะเป็นนิสัย บ้างก็มีข้อสงสัยว่านิสัยฝึกกัน
ได้หรือไม่

Ethos หรือนิสัย ตามทฤษฎีของชาวกรีกกล่าวว่า “คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาว
แล้วมาฝึกกัน โดยต้องทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัย แล้วกลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจาก
ภายนอกเข้าไปสู่ภายใน เป็นลักษณะนิสัย เป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำดีต้องทำบ่อย ๆ
จนเป็นนิสัย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 291) ได้ให้
ความหมายว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม

พระมหาวิบูลย์ สิริภัสสรโรทัย (2545, หน้า 12) ได้กล่าวในมุมมองจริยธรรมของ
นักวิชาการหรือนักวิจัยว่า จริยธรรมสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วน คือ “จริย” และ “ธรรม” แปลว่า
ความถูกต้องโดยสรุป จริยธรรม หมายถึง ความถูกต้อง ส่วนคำว่า “วิชาการหมายถึงผลงานทางด้าน
การศึกษาค้นคว้าของกลุ่มบุคคลในปัจจุบันนี้ถือว่าเป็น “ทรัพย์สินทางปัญญา” บางสาขาวิชาใช้คำ
ว่า “จรรยาบรรณ” ซึ่งต่างจาก จริยธรรมทั่วไป คือ จรรยาบรรณหรือจริยธรรมทางวิชาชีพเป็น
บรรทัดฐานของพฤติกรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สมาชิกขององค์กรวิชาชีพเดียวกันพึงปฏิบัติ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, หน้า 39) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า
หมายถึง ลักษณะทางสังคม หลากๆ ลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคม
ประเภทต่างๆ ด้วยลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภท
หนึ่งในสองประเภท คือ เป็นลักษณะทางสังคมที่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น เป็น
พฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากพอใจว่าการกระทำนั้นเป็น

สิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคม เป็นพฤติกรรมที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัดและผู้ที่กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือ ผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมในประเภทแรกมากกว่าประเภทหลัง

โกวิท ประวาลพุกภัย (2535, หน้า 123) ได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรม มีความหมาย 2 นัย คือ

1. จริยธรรมเป็นหลักการและเหตุผลที่พิจารณาเกี่ยวกับ การกระทำ การพิจารณาตัดสิน และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจกันมาดั้งเดิม
2. จริยธรรมเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำ เป็นการตัดสินใจ การพิจารณาตัดสินเป็นคุณธรรมทางจริยธรรม ที่มีพื้นฐานอยู่บนการกระทำ และเจตคติที่สามารถมองเห็นได้ ซึ่งความหมายนี้เป็นความหมายในแนวคิดแบบใหม่

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542, หน้า 88) กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ จริย และธรรม คำว่า จริย หมายถึง ความประพฤติหรือกิจวิยา ที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนทางศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น จริยธรรม จึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่า หลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางของการประพฤติ

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2538, หน้า 15) กล่าวถึง จริยธรรม หมายถึง ความดีงาม สิ่งที่ควรประพฤติ (ไม่รวมความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ) คำว่า “จริยธรรม” เป็น “สมุหนาม” (คำเรียกรวม) ของสิ่งที่ควรประพฤติทั้งหลาย ถ้าจะกล่าวโดยละเอียด สิ่งที่ควรประพฤติเหล่านั้นมีอะไรบ้าง เรียกว่า คุณธรรม เช่น เมตตา เป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง กรุณาเป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง ขันติเป็นคุณธรรมอีกข้อหนึ่ง ทั้งเมตตา กรุณา และขันติ รวมเรียกว่า จริยธรรม

ทิสนา แจมณี (2546, หน้า 2) กล่าวว่า “จริยธรรมเป็นการแสดงออกของการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม สะท้อนให้เห็นถึงการมีคุณธรรมภายใน”

ชอบ เอี่ยมประสงค์ (2544, หน้า 32) กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมจนทำให้เกิดความสุข ความพึงพอใจและความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

เพียเจท์ (Piaget, 1969, p. 18) กล่าวว่าจริยธรรม คือ องค์ประกอบของกฎเกณฑ์ ที่บุคคลยอมรับว่าถูก ว่าดี ว่าควร เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม และ โคลเบิร์ก (Kohlberg, 1969, p. 34) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่าเป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และ

มาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีจริยธรรมของตนเอง โดยอาศัยกฎเกณฑ์จากสังคมเป็นสิ่งตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด

ต่อมา บราวน์ (Brown, 1968, p.411) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบของกฎเกณฑ์สำหรับวิเคราะห์การกระทำผิดหรือถูกของบุคคล จริยธรรม เปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการมาจากประสบการณ์ของบุคคล และบราวน์ ได้จำแนกองค์ประกอบ ของจริยธรรมออกเป็น 3 มิติ คือ

1. ความรู้ (Knowledge)
2. ความประพฤติ (Conduct) และ
3. ความรู้สึก (Feeling)

ส่วน ฮอฟแมน (Hoffman, 1970, p. 958-966) จำแนกองค์ประกอบของ จริยธรรมไว้ใกล้เคียงกับ บราวน์ โดยเชื่อว่า จริยธรรมเป็นกระบวนการซึมซาบ (Internalization) ของ 3 องค์ประกอบที่มีอิสระจากกัน ได้แก่ 1) ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) 2) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และ 3) พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)

ประกาศรี สีหอำไพ (2540, หน้า 17) จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่อบรม กิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่ ลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ใน สังคมได้อย่างสงบเรียบร้อย และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมโนธรรมที่จะสร้าง ความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

สาโรช บัวศรี (2526, หน้า 20) กล่าวถึง จริยธรรมเป็นค่านิยมในระดับต่าง ๆ ซึ่ง สังคมและบุคคลต้องยึดมั่นถือมั่น และจริยธรรมนี้จะนำสันติสุขมาให้แก่บุคคลและสังคมได้ตาม สมควรแก่กรณีเพราะว่าจริยธรรมเป็นเครื่องควบคุมอันตรกิริยาระหว่างมนุษย์และสังคมหรือ สิ่งแวดล้อมทั้งปวง

พินิจ รัตนกุล (2519, หน้า 2) ได้ให้ความหมาย ของคำว่า จริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม เป็นคำที่เรานิยมใช้ในเรื่อง การตัดสินคุณค่าของพฤติกรรมมนุษย์ว่า เป็นการกระทำ สมควร ถูกต้องดีหรือตรงกันข้ามการกระทำที่ไม่ดี คือ การกระทำที่ไม่สมควร ไม่ดี การที่เราต้อง กำหนดคุณค่าของการกระทำที่ว่าดีหรือไม่ดี สมควรหรือไม่สมควรก็เพราะเราต้องการแบ่งแยกการ กระทำออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อจะได้ส่งเสริมด้วยวิธีการต่างๆ ให้คนทำสิ่งที่ดีหรือสมควรและ ละเว้นการกระทำตรงข้าม

ประสาธ อิศรปริดา (2523, หน้า 120) เขียนไว้ว่า “คำว่า Morality ในอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า Morails ในภาษาลาตินตามรากศัพท์นั้น จริยธรรมหมายถึง จารีต ประเพณี มารยาท หรือความประพฤติในสังคม หรือรูปแบบของพฤติกรรม ซึ่งปฏิบัติตามมาตรฐานของกลุ่ม”

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524, หน้า 2) กล่าวว่า “ จริยธรรม เป็นลักษณะการ แสดงออกของร่างกาย“

พนัส หันนาคินทร์ (2529, หน้า 48) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ อันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความรุ่งเรืองเกษมสุขในสังคม การที่จะ ให้เป็นเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักว่าสิ่งใดผิด ดังนั้นการปฏิบัติทางกายต้องสอดคล้องกับความรู้สึก ทางจิตด้วย

เรสต์ (Rest, 1976, p. 254-279) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรมเป็นมโนภาพที่ เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในการปฏิสัมพันธ์กันในสังคมโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณค่าหรือความรู้สึก ส่วนตัวของแต่ละบุคคล เช่นความรู้สึกส่วนตัวที่จะพัฒนาตนเองให้ถึงจุดสุดยอดแห่งศักยภาพของ ตน

ธอร์นไคค์ และบาร์นฮาร์ต (Thorndike & barnhart, 1957, p. 629) ให้ ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง คุณธรรม หรือการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควร ซึ่งถือว่าเป็นหลัก และระเบียบความประพฤติที่ดีงาม

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p. 4-5) กล่าวว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของความ ยุติธรรมถือเอาการกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ได้ หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บังคับ โดยทั่วไปแต่เป็นเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลซึ่งคนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ และไม่มี การขัดแย้งเป็นอุมมคติ ดังนั้นพันธะทางจริยธรรมจึงเป็นการเคารพสิทธิ ชื่อเรียกเรื่องของบุคคลอย่าง เสมอภาคกัน

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางการประพฤติปฏิบัติอันถูกต้องดีงามทั้ง ทาง กาย วาจา ใจ ที่บุคคลเลือกประพฤติเพื่อก่อให้เกิดความถูกต้องดีงาม ความสงบสุขทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น สังคมและต่อประเทศชาติ อันจะก่อให้เกิดความผาสุกเจริญรุ่งเรือง

1.3 ความหมายของค่านิยม (Values)

จากสารานุกรมทางสังคมวิทยา (Encyclopaedia of Sociology, 1974, p. 304) กล่าวถึง ความหมายของค่านิยมว่า ค่านิยม คือ ความคิดของบุคคลหรือกลุ่มคนเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่ง หนึ่ง ที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาซึ่งมีผลต่ออารมณ์และการแสดงออกของบุคคล อาจเป็น วัฒนธรรมหรือปทัสถานทางสังคม ค่านิยมมีอิทธิพลและมีความหมายต่อการเลือกและเป็นจุดหมาย ปลายทาง ในการกระทำโดยบุคคลจะมีจุดมุ่งหมายหรือการกระทำหลังจากที่ได้ประเมินคุณค่าแล้ว

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2537, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของค่านิยมว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็นหรือกลับกลายเป็น สิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชา ยกย่อง และมีความสุขที่จะได้ทำ ได้เป็นเจ้าของ

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต, 2531, หน้า 17) กล่าวถึง ความหมาย ของค่านิยม สรุปได้ว่าค่านิยมเป็นสิ่งที่มผลต่อพฤติกรรม เป็นตัวกำหนดบรรดาพฤติกรรมของคนในสังคม

ทิสนา แคมมณี (2546, หน้า 12) กล่าวถึง ความหมายของค่านิยมว่าเป็นหลักการ แนวคิดหรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือ เป็นคุณค่าหรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หาก ค่านิยมของแต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก สิ่งนั้นก็กลายเป็น ค่านิยมของสังคมไป

จากความหมายของค่านิยมดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ค่านิยม คือ หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่าหรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต

จากความหมาย ของคำว่า คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ที่กล่าว มา นั้นสรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติคุณงาม ความดีหรือหลักการ แนวคิด ความเชื่อที่มีอยู่ในจิตใจอันก่อให้เกิดความสุขความเจริญและความ สงบสุขต่อตนเองและต่อสังคม โดยคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ จึงมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กัน โดยคุณธรรมและค่านิยมเป็นลักษณะของคุณงามความดีที่มีอยู่ในจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม นั้นเอง ส่วนจริยธรรมเป็นการประพฤติปฏิบัติคุณความดีนั้น คือ เป็นรูปธรรม ดังนั้น การมี จริยธรรมจะสะท้อนให้เราเห็นคุณธรรมและค่านิยมต่างๆที่มีอยู่ในจิตใจของคนๆ นั้น กล่าวคือ คน ที่มีจริยธรรมก็คือ คนที่ประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ที่มีอยู่ในจิตใจของ คนๆ นั้นนั่นเอง แต่คุณธรรม (Virtue) จะต่างจากจริยธรรมตรงที่คุณธรรมจะกระทำหรือไม่ก็ยังคง เรียกว่าคุณธรรม แต่จริยธรรม (Morality) ถ้ากระทำความดีจึงจะเรียกว่ามีจริยธรรม ถ้าไม่กระทำ ความดี ก็เรียกว่าไม่มีจริยธรรม

2. ประเภทของจริยธรรม

แสง จันทรงาม (2534, หน้า 6) ได้แบ่งประเภทจริยธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างมนุษย์ เช่น ความมีไมตรี มิตรภาพความสุภาพอ่อนโยน เป็นต้น
2. ประเภทสร้างความเจริญแก่ตนเอง เช่น ความขยันขันแข็ง ความอดทน การ รู้จักพึ่งตนเอง เป็นต้น

3. ประเภทส่งเสริมชาติบ้านเมือง เช่น ความรักชาติ ความเห็นแก่ส่วนรวม ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ เป็นต้น

ประสาธ อิศรปริดา (2523, หน้า 120) กล่าวถึง ประเภทของจริยธรรมไว้ว่า ลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของคนนั้น ถือเอาการกระทำชนิดใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ลักษณะพฤติกรรมประเภทใดที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมหรือค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษาและพัฒนาทางสติปัญญาของบุคคล

2. เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างๆ เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้นๆ เจตคติเชิงจริยธรรมจะมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรมเพราะเจตคติเชิงจริยธรรมจะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นเจตคติเชิงจริยธรรมจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญในการทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้แม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล เพียเจท์และโคลเบอร์ก (Piaget and Kohlberg) ได้ใช้การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมนี้ สัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ด้วย

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่เป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประเภท เช่น การให้ทานการเสียสละเพื่อส่วนรวมการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกจำพวกหนึ่งคือ พฤติกรรมในสถานการณ์ที่ยั่วให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ส่วนตนบางประการ ตัวอย่างเช่น การโกงสิ่งของเงินทองหรือคะแนน การลักขโมย การกล่าวเท็จ ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมที่เกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ เป็นต้น

เดอร์ไคม์ (Durkheim) (อ้างในสมบูรณ สาลยาชีวิน, 2541, หน้า 7) จำแนกจริยธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความมีระเบียบวินัย ผู้มีจริยธรรมต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบซึ่งผู้ใหญ่และสังคมวางไว้อย่างเคร่งครัด

2. หน้าที่ความผูกพันต่อสังคม ควรฝึกอบรมนักเรียนเพื่อปลูกฝังค่านิยมบางประการที่เหมาะสมสำหรับระบบการเมืองการปกครองของประเทศนั้นๆ

3. ความรู้จักจิตสำนึกผิดชอบชั่วดีด้วยตนเอง จะเกิดหลังจากที่ได้รับการฝึกหัดอบรมให้อยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ต่างๆ จนเป็นความเคยชินแล้ว ตอนหลังไม่มีคนคอยบอกหรือบังคับเด็กก็จะรู้สึกได้เอง สรุปได้ว่า จริยธรรม แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

3.1 ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลรู้ว่าการกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติ

3.2 เจตคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของบุคคลที่มีต่อการประพฤติปฏิบัติตนเชิงจริยธรรม โดยรวมเอาความรู้เชิงจริยธรรมไว้ด้วย

3.3 เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมนี้สัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ด้วย

3.4 พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรือดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น

3. การศึกษากับจริยธรรม

จริยธรรมเป็นกลไกของสังคมที่ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งเป็นการปลูกฝังหรือถ่ายทอดจริยธรรม เป็นกระบวนการศึกษาและเกิดขึ้นได้ในครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา และสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามสถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนได้รับการคาดหวังจากทางสังคมมากในการปลูกฝังหรือถ่ายทอดจริยธรรม โดยมีหลักสูตรบทเรียนที่แน่นอน มีวิธีการปลูกฝังถ่ายทอดและประเมินผลอย่างเป็นระบบ จึงเท่ากับเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่เฉพาะอย่างในการปลูกฝังจริยธรรมสำหรับสังคมที่มีความสลับซับซ้อน (อำนาจ ทะพิงค์แก, 2532, หน้า 191-194)

การปลูกฝังจริยธรรมมีมาตั้งแต่การเริ่มต้นการจัดการศึกษา จะเห็นได้ว่าในสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาเป็นหน้าที่ของวัดและพระสงฆ์ โดยมุ่งสอนหนังสือและฝึกหัดความประพฤติของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีหลักสูตรจริยศึกษาขึ้น นอกจากนั้นยังได้มีการเริ่มปลูกฝังคุณธรรมด้านความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และมีการบูรณาการวิชาจรียากับวิชาอื่นๆ ในสมัยรัชกาลที่ 6 วิชาจรียายังคงมีอยู่ในหลักสูตรทุกระดับ ยกเว้นระดับมัธยมสูง หลักสูตรนี้ใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2475 ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของจริยธรรม ดังนั้นพระบรมราชาไชยาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเรื่องความมุ่งหมายของวิชาจรียาว่า

“...ให้เป็นการกล่อมเกล่าอหังสาอหังสใจคอฝึกหัดให้มีสันดานอันดี คือให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในที่ชอบเป็นต้นว่าให้มีความสุขในกิจการทั้งปวง มีความอ่อนน้อมสุภาพอยู่ในถ้อยคำและความบังคับบัญชาของผู้ใหญ่ รวมความก็คือ ต้องหัดให้เป็นคนดี เพื่อโตขึ้นจะได้เป็นคนดี ทำมาหากินแต่ในทางชอบ สมควรแก่ฐานะที่เป็น ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสืบไป

ข้อสำคัญที่ผู้ฝึกหัดจะต้องไม่ลืม และไม่เข้าใจผิดไปนั้น คือต้องสอนให้เข้าใจเหมือนตัวเรากล่าวลูกหลานเราที่บ้าน เพื่อให้ประพฤติได้จริงๆ ไม่ใช่แต่สอนเพียงให้รู้ไว้แล้วสักแต่ว่ารู้ ความประพฤติหาเป็นไปตามความรู้ไม่ อย่างนี้ใช้ไม่ได้ให้เข้าใจว่า การสอนจรรยาที่จะให้เป็นคนดี และละเว้นความชั่วนั้นต้องฝึกหัดดัดแปลงให้เคยไปแต่เด็ก เป็นถูกทางกว่าที่จะไปหัดเมื่อโต...”

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองบายว่า ความเป็นพลเมืองดี มีจริยธรรม คือ เป้าหมายของพระองค์ทรงมุ่งหมายไว้

การศึกษาและกฎเกณฑ์ทั้งหลาย ตลอดจนหลักสูตรแท้จริงทำให้เปลืองกระดาษไปเปล่า ยิ่งกว่านั้น คือ เปลืองเวลาด้วย ข้าไม่หมายความว่าจะอะไรที่สำหรับเมืองอังกฤษจะต้องดีสำหรับเมืองไทยด้วย ข้าไม่หวังการปั้นนักเรียนมัธยมให้เป็นเทวดาเหมือนกันหมดเท่ากับการสร้างเด็กหนุ่มที่ขยันขันแข็งสะอาดทั้งร่างกาย และจิตใจ เตรียมพร้อมที่จะรับภาระต่าง ๆ ที่จะมีมาในอนาคต ข้าไม่ต้องการตำราที่เดินได้... ข้าอยากได้เยาวชนเป็นสุภาพบุรุษ ซื่อสัตย์สุจริต มีอุปนิสัยใจคอดี การศึกษาเป็นเครื่องมือทำให้เป็นเยาวชนที่น่ารักและเป็นพลเมืองดี

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 ได้มีการจัดตั้งสภาการศึกษาขึ้น มีการกำหนดแบบแผนของการศึกษาของชาติไว้ และประกาศใช้ในปีเดียวกัน ตามแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ ได้มีการกำหนดให้มีการจัดการศึกษาให้ครบองค์สามของการศึกษาอันได้แก่ จริยศึกษา พุทธศึกษา และพลศึกษา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535, หน้า 5)

ในแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2520 เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม ได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาไว้ 9 ข้อ

1. ให้มีความเคารพในสิทธิหน้าที่ของตนและผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนาและหลักธรรม
2. ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในการสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัว และต่อตนเอง

4. ให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน และเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ มีความรักชาติ ตระหนักในความมั่นคงปลอดภัยของชาติ และมีส่วนในการป้องกันประเทศ

5. ให้มีความขีดยึดมั่นและผูกความเสมอภาค และสุจริตและความยุติธรรม

6. ให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

7. ให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และการจับจ่ายใช้สอยอย่างประหยัด ตลอดจนความร่วมมือกันประกอบกิจการและธุรกิจโดยชอบด้วยกฎหมาย

8. ให้มีความสามารถในการติดต่อ ทำความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันและกัน รู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญา และโดยสันติวิธี

9. ให้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ

ความมุ่งหมายของการศึกษาทั้ง 9 ข้อ เน้นเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบุคคล เพื่อสร้างเสริมคุณภาพของพลเมือง ซึ่งอาจสรุปเป็นคุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมใน 10 ประการดังนี้ (ข้าหลวง วุฒิจันทร์, 2524, หน้า 24)

1. ความมีระเบียบวินัย

2. ความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม

3. ความขยัน ประหยัด และขีดยึดมั่นในสัมมาชีพ

4. ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

5. ความเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม วิจารณ์และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

6. ความกระตือรือร้นในการปกครองประชาธิปไตย

7. ความเป็นผู้มีพลานามัยทั้งร่างกายและจิตใจ

8. ความสามารถในการพึ่งตนเอง และมีอุดมคติ

9. ความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปะ วัฒนธรรม

10. ความเสียสละ เมตตา กรุณา กตัญญู กตเวทิตะ และสามัคคีกัน

แนวนโยบายการศึกษาของรัฐในการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาชาติ 2520 ได้ระบุไว้ในข้อ 13 ว่า “รัฐพึงจัดให้สาระและกระบวนการเรียนรู้ครบถ้วน และกลมกลืนระหว่างความเจริญงอกงามทางคุณธรรม จริยธรรมและปัญญากับความเจริญทางวัตถุ และระหว่างความเจริญงอกงามทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา” ซึ่งเป็นการเน้นว่า ในการศึกษาทุกประเภททุกระดับการศึกษาจะต้องจัดให้มีการ

เรียนการสอนตลอดจนการศึกษาอบรมให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามทางคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กันไปกับความเจริญงอกงามทางปัญญา และความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ

โดยจริยธรรมในหลักการของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายมี 3 ข้อ คือ

1. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใฝ่ใจแสวงหาความรู้ความจริง เพื่อให้เกิดความงอกงามทางสติปัญญา ความสำนึกและความซาบซึ้งในคุณค่าของธรรมชาติ ศิลป วัฒนธรรม และงานสร้างสรรค์ของมนุษย์

2. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและความกล้าทางจริยธรรม ทั้งนี้ให้เน้นการประพฤติปฏิบัติเป็นสำคัญ

3. เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการผสมผสานความรู้กับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจสังคม และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาอยู่ในวัยที่มีความสามารถที่จะคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรม เป็นแบบแผนตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจท์ และอยู่ในระดับ 2 ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก คือ มีค่านิยมทางจริยธรรมในระดับที่เป็นแบบแผน และในอันที่จะสนองความคาดหวังของผู้อื่น หันเข้าหากฎเกณฑ์ กฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนในสังคมเป็นเครื่องหมายแทนการทำอะไรตามคนหมู่มากเพื่อเป็นที่ยอมรับ จะเริ่มคิดว่าความมีเกียรติยศและความเป็นคนน่านับถือนั้นเป็นสิ่งที่ได้มาจากการรักษากฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคม การศึกษาจะส่งเสริมทางจริยธรรมได้ก็ด้วยการจัดการในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาล ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกว่า เขาเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งในโรงเรียน มีส่วนสร้างสรรค์ความเจริญ ความมีชื่อเสียงและความเรียบร้อยให้แก่ทางโรงเรียนได้

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

นักจิตวิทยาที่ควรจะกล่าวถึง คือ แบนดูรา (Bandura) ซึ่งเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับจริยธรรมว่าจริยธรรม คือ กฎสำหรับการประเมินพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. สิ่งที่เรียนรู้ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากการกระทำเมื่อมนุษย์เรียนรู้สิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นความเชื่อมั่นที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์

2. วิธีเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้น โดยตนเอง หรือเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมของผู้อื่น นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถเรียนรู้จากการฟังคำบอกเล่า

ของผู้อื่น และจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง

3. ความเชื่อ ผลจากการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ การควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความเชื่อ

4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด ได้แก่ การคิดในเชิงประเมินโดยตั้งอยู่บนสมมติฐานตามความเชื่อที่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ การคิดในเชิงประเมินเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใด แล้วนำไปสู่การควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้ (ชัยพร วิชชาวุธ, 2526, หน้า 242 – 244)

จากทฤษฎีทางจริยธรรมที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า การเกิดจริยธรรมในตัวบุคคลได้นั้น อิทธิพลทางสภาพแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญ บุคคลที่เกิดมาในแต่ละสังคมจะต้องเรียนรู้จากสภาพสังคมและผู้ที่แวดล้อมตน ซึ่งสภาวะแวดล้อมของบุคคลมีอิทธิพลในการวางหรือระงับ การพัฒนาทางจริยธรรม การเกิดจริยธรรมเริ่มก่อตัวจากการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลอื่นที่ละน้อยและจะเจริญขึ้นเป็นลำดับโดยวิธีการปลูกฝัง การให้ความรู้

ในการศึกษาค้นคว้านี้ผู้วิจัยยึดแนวคิดจริยธรรมที่มีผู้วิจัยหลายท่าน ได้ศึกษาแนวคิดของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p 42-98) มาเป็นแนวคิด มี 7 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
2. ด้านความซื่อสัตย์
3. ด้านความกตัญญูกตเวที
4. ด้านความกล้า
5. ด้านการมีวินัย
6. ด้านการตรงต่อเวลา
7. ด้านความสุภาพอ่อนน้อม

1) ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546 , หน้า 1397) ได้ให้ความหมายของคำไว้ดังนี้

เอื้อเฟื้อ หมายความว่า อุดหนุน, เจือจาน, แสดงน้ำใจดีต่อผู้อื่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 743) ได้ให้ความหมายของคำไว้ดังนี้

เผื่อแผ่ หมายความว่า เอื้อเฟื้อ, เจือจาน, ให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความโอบอ้อมอารี

เลมโบ (Lembo. 1976, p 70 -73) ได้ให้ความหมายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไว้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นลักษณะของบุคคลที่จะแสดงความต้องการ และความเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ในสถานการณ์ที่พบในชีวิตประจำวัน ความต้องการดังกล่าวเกิดจากความบังเอิญและบุคคลนั้นเรียนรู้ด้วยตนเอง

กรมวิชาการ (2523, หน้า 27) กล่าวว่า ให้ความหมายไว้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คือ การบริจาคเงินหรือสิ่งของ เช่น หนังสือ เสื้อผ้าที่เลิกใช้แล้ว ของเล่น อาหาร ฯลฯ บริจาคแรงงาน เช่น ช่วยทำความสะอาด สถานที่สาธารณะในหมู่บ้าน รับใช้ช่วยเหลือบิดามารดา ครูอาจารย์ หรือให้ความช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า เช่น สละที่นั่งในเรือ รถประจำทางให้แก่เด็กที่เล็กกว่า สตรีมีครรภ์และคนชรา ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ ฯลฯ แสดงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยวาจาหรือเขียนบัตรอวยพร เมื่อเพื่อนประสบความสำเร็จ และแสดงความเสียใจ ปลอบใจ ช่วยเหลือเมื่อเพื่อนประสบทุกข์ยากหรือเคราะห์กรรม

กรมวิชาการ (2523, หน้า 30) แบ่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็น 5 ด้าน

1. การให้ทางกาย เช่น
 - ช่วยเหลือผู้อื่นทำธุรกรรมที่ไม่มีโทษ
 - ไม่นิ่งดูดาย
 - ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์
2. การให้ทางวาจา เช่น
 - ช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรม
 - ช่วยเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์
3. การให้ทางสติปัญญา เช่น
 - ช่วยแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา
 - ช่วยแก้ปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ผิด
 - ช่วยคิดแนวทางที่ถูกที่ชอบ
 - ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา
4. การให้ด้วยกำลังทรัพย์ เช่น
 - แบ่งปันเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้สมควรให้
 - แบ่งปันเงินทองให้แก่ผู้ที่สมควรให้
 - สละทรัพย์เพื่อการกุศล

5. การให้ทางใจ เช่น

- ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข
- ไม่อิจฉาของแหว
- ให้อภัยในความคิดของผู้อื่นที่สำนึกผิด
- ไม่นึกสมน้ำหน้าผู้อื่นเมื่อเพียงพลา
- ไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตน

กรมการศาสนา (2523, หน้า 28) ได้ให้ความหมายของความเอื้อเฟื้อไว้ว่า ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง การแสดงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วย กาย วาจา ตลอดจนการให้ปันวัตถุสิ่งของ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550, หน้า 24) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คือ การที่นักเรียนมีน้ำใจแบ่งปันทรัพย์สิน สิ่งของ ให้ความเวลา ให้โอกาสแก่ผู้อื่นและมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม

บรรทม มณีโชติ (2530, หน้า 50) จำแนกพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็น 4 ด้าน

1. การให้ปัน หมายถึง การช่วยเหลือหรือให้ผู้อื่นในด้าน ทรัพย์สิน สิ่งของ ความรู้และแรงงาน
2. การเห็นแก่ส่วนรวม หมายถึง การอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวม
3. ความมีน้ำใจ หมายถึง การมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในการพูดและการกระทำ โดยให้กำลังใจ และแสดงความเห็นใจผู้อื่น
4. การไม่เอาเปรียบผู้อื่น หมายถึง การสละทรัพย์สิน สิ่งของ และแรงงานของตนเท่ากับหรือมากกว่าผู้อื่น

จากลักษณะพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปพฤติกรรมความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ได้ 4 ลักษณะ คือ

1. การสละแรงกายช่วยเหลือผู้อื่น
2. การพูดเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น
3. การแบ่งปันทรัพย์สินเพื่อผู้อื่น
4. การให้กำลังใจแก่ผู้อื่น

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หมายถึง การเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นทั้งในด้านการช่วยเหลือ เงิน สิ่งของ การช่วยเหลือทางวาจา ความคิด กำลังกาย พฤติกรรม

2) ด้านความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้สังคมอยู่กันอย่างสงบ มีความซื่อสัตย์ย่อมเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไป

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2522, หน้า 261 – 262) ได้ทรงให้คำอธิบายเกี่ยวกับความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ดังนี้ “คนซื่อสัตย์” หมายความว่า คนที่ไม่คดโกงในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความซื่อสัตย์อังกฤษใช้คำว่า Faithfulness ซื่อตรงต่อหน้าที่ หมายความว่า ไม่คดโกง และจงรักภักดีต่อหน้าที่

กรมการศาสนา (2533, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประสงค์ที่จะไม่ให้อื่นเดือดร้อน ไม่เอาเปรียบกลั่นแกล้งหรือคดโกงผู้อื่นให้เสียหาย หลีกเหตุผล มีระเบียบแบบแผน

กรมวิชาการ (2523, หน้า 35) ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

ทิพย์สุดา นิลสินธพ (2523, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การพูดแต่ความจริงยอมรับผิดชอบเมื่อทำความผิด ไม่เอาของผู้อื่นมาเป็นของตน รักษาสัญญา รักษาคำพูด

สาโรช บัวศรี (2526, หน้า 6-7) ให้ความหมายไว้ว่า ความซื่อสัตย์ คือ การกระทำหรือความรู้สึกรู้สึกของบุคคลในส่วนตัวที่เกี่ยวกับเรื่อง ดังนี้

1. ความซื่อตรงต่อหน้าที่ คือ ไม่ทุจริตต่อหน้าที่ คือ ไม่ทุจริตต่อหน้าที่เพื่อประโยชน์ ให้แก่ตนเอง หรือผู้อื่น

2. การมาทำงานตรงเวลา อุทิศเวลาให้กับงาน ไม่เลิกงานก่อนถึงเวลาที่กำหนด

3. มีความตั้งใจทำงานโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น

4. มีความมั่นคงในความคิดที่ถูกต้องของตน มีความเชื่อมั่นในตนเอง

5. การไม่ใช้อำนาจหาประโยชน์ใส่ตน ในทางมิชอบหรือน้อยลงบุคคลอื่น

6. การไม่ทำผิดกฎหมายในลักษณะการลักทรัพย์ การขโมยของ น้อยลงหรือ

เบียดบังผู้อื่น

กรมวิชาการ (2523, หน้า 38) ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ว่า เป็นการกระทำที่ยึดหลักแห่งความยุติธรรม ไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น มีความเคารพมั่นในใจของตนเอง เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น มีสัจจะและความจริงใจ

สงบ ลักษณะ (2524, หน้า 34) อธิบายความหมายของความซื่อสัตย์ว่า การมีค่านิยมประพฤติปฏิบัติตรงต่อความเป็นจริง เช่น ตรงต่อความรับผิดชอบ ตรงต่อคำมั่นสัญญา ตรงต่อระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีของสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 382) ได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรม ดังนี้

ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงและจริงใจ, ไม่คิดคดทรยศ, ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง

ทวี บุญยเกตุ (2521, หน้า 55-59) ให้ความหมายของพฤติกรรมความซื่อสัตย์ว่า ความภักดี ความซื่อตรง การประพฤติตรง คือ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง โดยมากผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง มีใจบริสุทธิ์ หนักแน่น อดทน รักเกียรติยศชื่อเสียง และได้จำแนกความซื่อสัตย์ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง หมายถึง การกระทำการต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ตั้งใจไว้ หรือทำตามคำพูดที่พูดไว้ไม่เหลวไหล

2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ หมายถึง การไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนในทางที่มิชอบ ไม่โกงเวลาทำงาน ไม่โกงทรัพย์สินเงินทองผู้อื่น

3. ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนฝูง หมายถึง การไม่โกงและไม่เอาเปรียบเพื่อนฝูง ตลอดจนมีความรักความหวังดีต่อเพื่อน

กรมการศาสนา (2534, หน้า 5) จำแนกพฤติกรรมความซื่อสัตย์ไว้ ดังนี้

1. จริงต่อการทำงาน หมายถึง ทำอะไรเป็นจริง ไม่สักแต่ว่าทำ มุ่งให้งานสำเร็จ และเกิดประโยชน์ได้จริง

2. จริงต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเรียกว่าหน้าที่ไม่เดินเลื้อย ไม่หะหลวม ไม่หลีกเลียงบิดพลิ้ว เอาใจใส่ในงานในหน้าที่สำเร็จผลดี

3. จริงต่อวาจา หมายถึง รักษาให้จริงตามวาจาที่ตกลงไว้ ไม่กลับกลอกหรือตลบตะแลง รักษาวาจาอย่างเคร่งครัด มิใช่คลาดเคลื่อน พูดจริงทำจริง ทำตามที่พูด

4. จริงต่อบุคคล หมายถึง จริงต่อคนที่เกี่ยวข้อง เช่น จริงต่อมิตร เรียกว่าซื่อตรง

5. จริงต่อความดี หมายถึง มุ่งประพฤติความดีจนเป็นอริยาสัย ต่อหน้าคนประพฤติ เช่นใด แม้ลับหลังคนก็ประพฤติเช่นนั้น ไม่โลเล ไม่สับปลับ ไม่สาโลย และไม่เป็นคนเอาหน้า หรือลวงโลก มุ่งทำความดีเพื่อความดีจริงๆ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523, หน้า 45) ได้กำหนดพฤติกรรมของผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ดังนี้

1. พูดความจริง
2. เก็บของตกได้ส่งคืนเจ้าของ
3. การยอมรับเมื่อทำความผิด
4. การขยิบของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต
5. ไม่ลอกการบ้านหรือให้เพื่อนลอกการบ้าน
6. การไม่ประพฤตินเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก
7. ไม่ทุจริตในการสอบ
8. คืนเงินส่วนที่แม่ค้าทอนเกินมา
9. การปฏิบัติตามข้อตกลงหรือสัญญา
10. ไม่ถือเอาของผู้อื่นมาเป็นของตน
11. ไม่ปลอมแปลงเอกสาร

จากพฤติกรรมความซื่อสัตย์ที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า พฤติกรรมความซื่อสัตย์ ได้แก่

1. การไม่พูดปด
2. การทำผิดแล้วยอมรับผิด
3. การไม่ขโมยของผู้อื่น
4. การไม่ทุจริต
5. ปฏิบัติตามสัญญาและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

3) ด้านความกตัญญูทเวทิต

ความกตัญญูทเวทิต ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เป็นพื้นฐานของคุณธรรมทั้งปวง เนื่องจากความกตัญญูทเวทิต เป็นเหตุให้เกิดความรักใคร่เอ็นดู มีความไว้วางใจ นำมาซึ่งความเจริญแก่ตน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระราชวรมุณี 2528, หน้า 2 – 3) ได้ตรัสว่า “ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี หรือบาลีพุทธภาษิตว่า นิमितตํ สาธุ รูปานํ กตัญญูทเวทิตา” ซึ่งแปลว่า ความกตัญญูทเวทิตเป็นเครื่องหมายของคนดี หรือ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2524, หน้า 87) อ้างถึงพุทธภาษิตว่า สปปริโส ภิกขเว กตัญญูทเวทิต โหติ ซึ่งมีความหมายว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลายสัตบุรุษคือคนดีย่อมเป็นคนกตัญญูทเวทิต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 6) ให้ความหมายไว้ว่ากตัญญู หมายถึง รู้อุปการคุณที่ท่านทำให้, รู้คุณท่าน ส่วนกตเวทิตา หมายถึง ปรเกศคุณท่าน, สมองคุณท่าน

พระราชวรมณี (ประยูรช ปยุตโต, 2528, หน้า 2) ให้ความหมายความกตัญญูกตเวทิตาไว้ว่า กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทน แยกออกเป็น 2 ส่วน

กตัญญู หมายถึง รู้คุณท่าน

กตเวทิตา หมายถึง ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2536, หน้า 2) ได้แบ่งความหมายของความกตัญญูกตเวทิตาออกเป็น 2 ส่วน คือ

กตัญญูตา หมายถึง ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตน

กตเวทิตา หมายถึง การพยายามทำ ตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ

ดังนั้น กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง การรู้บุญคุณท่าน แล้วตอบแทนท่านให้

ปรากฏ

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ความกตัญญูกตเวทิตา หมายถึง การระลึกถึงบุญคุณ และตอบแทนผู้ที่มีพระคุณ เมื่อมีโอกาสและกำลังพอที่จะทำได้

นอกจากความหมายข้างต้นพระราชวรมณี ได้กำหนดขอบเขตของความกตัญญูกตเวทิตาไว้ดังนี้

1. กตัญญูกตเวทิตต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว

2. กตัญญูกตเวทิตต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือมีคุณความดีเกื้อกูล

แก่ส่วนรวมแสดงให้เห็นว่า ความกตัญญูกตเวทิตานี้ มิได้มีเฉพาะบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัวเท่านั้น ยังต้องแสดงความกตัญญูกตเวทิตต่อบุคคลที่ได้กระทำคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวมอีกด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (2523, หน้า 52-53) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมของความกตัญญูกตเวทิตาไว้ ดังนี้

บิดา มารดา พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิตา คือ เคารพเชื่อฟัง ประพฤติตนอยู่ในโอวาท เลี้ยงดูบิดา มารดาเป็นตอบแทน ไม่ทำตนให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่วงศ์สกุล ชักจูงบิดา มารดาผู้ไม่มีคุณธรรมให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม

ครู อาจารย์ พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิตา คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอน รับใช้ท่านตามโอกาสอันเหมาะสม

ผู้มีพระคุณอื่นๆ พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ คือ แสดงความเคารพนับถือ ยกย่อง เชิดชู ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น ปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณด้วยความซื่อตรง ไม่มีลับลมคมในหรือสิ่งใดแอบแฝงอยู่เบื้องหลัง ไม่ละทิ้งผู้มีพระคุณในคราวที่มีพระคุณเดือดร้อนลำบาก

โรงเรียน พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ คือ บำรุงรักษาให้สะอาด ปฏิบัติตามระเบียบของโรงเรียน เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา

ชาติ พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ คือ ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองดีโดยการประกอบอาชีพสุจริต สอดส่องป้องกันภัยและความเสียหาย เสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา

ศาสนา พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ คือ นำคำสอนของศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ช่วยกันส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา สอดส่องป้องกันภัยและแก้ไขความเสียหาย

พระมหากษัตริย์ พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ คือ แสดงความจงรักภักดี เทิดทูนพระเกียรติ และเผยแพร่พระราชกรณียกิจ ร่วมกันประกอบความดีเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล โดยเฉพาะวันสำคัญเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

จากพฤติกรรมความกตัญญูกตเวทิต์ที่กล่าวมาพอสรุปได้ ดังนี้

1. พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ต่อบุคคล
2. พฤติกรรมที่แสดงความกตัญญูกตเวทิต์ต่อสถาบัน

4) ด้านความกล้า

ความกล้า เป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่เราได้ยินอยู่เสมอว่า เป็นคุณสมบัติที่ดีควรมีไว้ประจำใจ เพราะเป็นสิ่งแสดงออกทางกายและวาจาที่สะท้อนให้เห็นถึงความเด็ดเดี่ยว ไม่โลเล กล้าเผชิญเหตุการณ์อย่างไม่สะทกสะท้าน ด้วยความแน่ใจว่าถูกต้อง ทำให้กล้าตัดสินใจทำสิ่งที่มีเหตุผล ถูกต้อง ดีงาม มีประโยชน์ คนที่มีคุณธรรมนี้ย่อมสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางในการทำงานจนประสบความสำเร็จ ฉะนั้นคุณธรรมนี้จึงช่วยสร้างบุคลิกภาพของบุคคลให้น่าเลื่อมใส เคารพ ทำให้เกิดความอบอุ่น ความมั่นใจแก่ผู้เกี่ยวข้อง

กรมการศาสนา (2533, หน้า 7) อธิบายความหมายของความกล้า หมายถึง เป็นอาการแสดงออกทางกาย วาจาที่สะท้อนให้เห็นถึงความเด็ดเดี่ยว ไม่โลเล กล้าเผชิญเหตุการณ์อย่างไม่สะทกสะท้านด้วยความแน่ใจว่าถูกต้อง

เอกวิทย์ ฌ ถलग (2523, หน้า 22) แสดงความเห็นเรื่องความกล้า ว่าหมายถึง เมื่อเห็นสิ่งใดไม่ดีมากในบ้านเมืองก็กล้ายื่นหยัดทำสิ่งที่ถูกต้อง

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2524, หน้า 61) กล่าวไว้ว่า ความกล้า หมายถึง การกระทำในสิ่งที่เห็นว่าควรทำทั้งที่อาจเกิดอันตรายกับตนหรือคนอื่นเป็นที่รักของตน กล้าทำในสิ่งที่

ถูกต้อง ไม่ทำในสิ่งผิด และมีการต่อต้านขัดขวางการกระทำที่ผิด ทั้งๆ ที่การกระทำนั้นอาจจะทำให้
ตนต้อง ได้รับอันตรายหรือเสียผลประโยชน์

สวัสดี สุวรรณอักษร (2525, หน้า 50) ให้ความหมายของความกล้า หมายถึง
การกล้าที่จะแสดงออกหรือกล้าที่จะประกอบคุณงามความดีทั้งปวง เมื่อได้ใช้เหตุผลในการ
พิจารณาแล้วว่าสิ่งนั้น หรือการกระทำอย่างนั้นเป็นสิ่งที่ควรหรือถูกต้อง แล้วก็ปฏิบัติโดยทันที โดย
ไม่หวาดกลัวหรือระแวงหรือละอายใจที่จะกระทำอย่างนั้น และเมื่อปฏิบัติไปแล้วก็ต้องยอมรับ
หรือรับผิดชอบในการกระทำของตนด้วยความมั่นใจ

กรมวิชาการ (2523, หน้า 187) อธิบายความหมายของความกล้า หมายถึง ความ
มีกำลังใจเข้มแข็ง เก่งกล้า ไม่กลัว ไม่พรั่นพรึงต่อศัตรูและอันตราย ตลอดจนอุปสรรคต่างๆ กล้า
พูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง และมีเหตุผลที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 79) ได้ให้
ความหมายไว้ว่า ความกล้า หมายถึง ไม่กลัว, ไม่ครั่นคร้าม

เฟนสเตอร์ไฮม์ (Fensterheim อ้างถึงใน นฤมล สิริวิฑูรย์, 2533, หน้า 21) ให้
ความหมายของความกล้าว่า หมายถึง ความสามารถที่จะแสดงออกอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา
จริงใจ และมีความเหมาะสมกับสิ่งที่กำลังคิด รู้สึก

เท่าที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ความกล้า หมายถึง กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูก และ
กล้ารับผิดชอบในสิ่งที่กระทำผิดพลาด

วิทย์ วิศทเวทย์ (2524, หน้า 62) ได้อธิบายถึงพฤติกรรมความกล้า ไว้ 3 ด้าน คือ
ทางกาย ทางวาจา ทางใจ

1. การแสดงออกทางกาย คือ กล้าทำ เมื่อคนเรากล้าคิด กล้าพูด แล้วต้อง
กล้าทำ จึงจะเรียกได้ว่าเป็นผู้มีความกล้าอย่างสมบูรณ์ คนที่พูดแล้วว่าจะไร้อะไรผิด หากตนอยู่
ในฐานะที่จะทำในสิ่งที่ถูก ต่อต้านสิ่งที่ผิด แต่กลับไม่ทำ คำพูดก็จะไร้ค่า คนอื่นๆ ก็จะเห็นว่าเป็น
คนไม่มีความจริงใจ เพราะเป็นคนที่ไม่พูดอย่างทำอย่าง

2. การแสดงออกทางวาจา คือ การกล้าพูด เมื่อคิดตามเหตุผลอย่างบริสุทธิ์
ใจแล้วเห็นว่าอะไรถูกอะไรผิด หากไม่แสดงออกทางวาจาให้คนอื่นรู้ ทำให้คนอื่นไม่ทราบความ
คิดเห็นของเรา และขณะเดียวกันถ้าคนอื่นไม่กล้าพูด เราก็จะไม่ทราบความคิดเห็นของคนอื่นได้
ดังนั้น การกล้าพูดในสิ่งที่เราคิดเห็น โดยบริสุทธิ์ใจนั้น เป็นสิ่งที่น่าสรรเสริญ แต่ในการพูดนั้นควร
พูดเพื่อก่อ ไม่ใช่พูดเพื่อทำลาย พูดในลักษณะที่สร้างสรรค์ โดยมีจุดหมายปลายทาง คือ แก้สิ่งที่ผิด
ให้ถูก พูดด้วยเหตุผล มิใช่พูดด้วยอารมณ์

3. การแสดงออกทางใจ คือ การกล้าคิด กล้าใช้ความคิดไตร่ตรอง ดูว่าอะไร ผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว โดยเฉพาะถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมโดยรวม เกี่ยวกับ ประเทศชาติ จะต้องใช้ความคิดพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะลงมือกระทำ ก่อนที่จะพูด

จอห์น แอล เชลตัน (John L. Shelton, 1977, p. 465) ได้สรุปพฤติกรรมความ กล้าไว้ 3 ลักษณะดังนี้

1. สามารถที่จะแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งความพอใจและไม่พอใจอย่าง เปิดเผยตรงไปตรงมาและด้วยความจริงใจ ไม่เสแสร้ง
2. สามารถที่จะรักษาสีททิตของตนเอง โดยไม่เข้าไปละเมิดหรือก้าวท้าว สีททิตของผู้อื่น
3. มีความมั่นใจที่จะยื่นกรานเพื่อสีททิตของตนเอง โดยไม่รู้สึกลังเลหรือ วิตกังวล
4. รู้สึทเป็นอิสระและมีเสรีภาพที่จะเลือกแสดงหรือกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ทราบใดที่ไม่เข้าไปละเมิดสีททิตของผู้อื่น

บาวเออร์ และบาวเออร์ (Bower and Bower, 1976 อ้างถึงใน พรรณราย ทรพยประภา, 2524, หน้า 59) ได้สรุปถึงพฤติกรรมความกล้า ไว้ดังนี้

1. การพูดตามความรู้สึกที่แท้จริง คือ ความสามารถแสดงออกถึงความรู้สึก ชอบและความสนใจได้มากกว่าที่พูดออกมาอย่างกลาง ๆ
2. การแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างนุ่มนวล เมื่อไม่เห็นด้วยกับผู้อื่นก็ไม่ทำ เสแสร้งว่าเห็นด้วยกับบุคคลนั้นเพื่อรักษาความสงบ สามารถที่จะแสดงความไม่เห็นด้วยได้อย่างนุ่มนวล
3. การแสดงความไม่เห็นด้วยในขณะนั้น คือ เมื่อมีความเห็นไม่ตรงกัน หรือไม่เห็นด้วยกับผู้อื่น โดยที่ตนเองมีความแนใจในสิ่งที่ไม่เห็นด้วยนั้น ก็สามารถแสดงความไม่ เห็นด้วยได้
4. การพูดเพื่อรักษาสีททิตของตนเอง ไม่ปล่อยให้ใครมาเอาไรด์เอาเปรียบ เมื่อรู้สึทว่ากำลังถูกเอาเปรียบ สามารถปฏิเสธได้โดยที่ไม่รู้สึทผิด สามารถที่จะแดงสีททิตและขอร้อง ให้ผู้อื่นแสดงต่อตนเองด้วยความยุติธรรม
5. การแสดงการยื่นกราน คือ เมื่อมีเรื่องข้องใจในเรื่องที่มีเหตุผลสมควร สามารถที่จะดำเนินการร้องทุกข์ได้จนกว่าจะได้รับความพอใจ แม้เมื่อมีผู้ใดขัดขวางก็จะไม่เลิกล้ม ความตั้งใจ

กรมวิชาการ (2523, หน้า 190) ได้สรุปพฤติกรรมความกล้าไว้ คือ

- (1) กล้าแสดงออก

- (2) กล้ารับผิดชอบเมื่อทำผิด
- (3) กล้าตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง
- (4) ไม่กลัวสิ่งใดโดยไร้เหตุผล
- (5) ไม่แสดงความกล้าในทางที่ผิด
- (6) มีลักษณะของความเป็นผู้นำ

ดังที่กล่าวถึงพฤติกรรมความกล้าไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่าพฤติกรรมความกล้า

หมายถึง

1. กล้าแสดงออกถึงความรู้สึกที่แท้จริง
2. รักษาสิทธิของตนเอง
3. ยืนกรานที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
4. ยอมรับการกระทำที่ผิดพลาด

5) ด้านการมีวินัย

วินัย หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับปฏิบัติ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 107)

กรมวิชาการ (2523, หน้า 51) ให้ความหมายของการมีวินัยว่า การปฏิบัติตามข้อบังคับ คำสั่งกฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบที่สังคมวางไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ (2541, หน้า 72) กล่าวว่า วินัย หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกันจะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบถูกรังแกกันและกัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2538, หน้า 12 - 13) กล่าวว่า วินัยเป็นการบัญญัติของมนุษย์ เป็นการจัดการการสมมติ ได้แก่ การจัดระเบียบความเป็นอยู่และการจัดระเบียบสังคม ซึ่งแยกเป็นความหมาย 3 อย่าง คือ

1. การจัดระเบียบระบบ ก็เรียกว่า วินัย
2. ตัวระเบียบระบบ ก็เรียกว่า วินัย
3. การฝึกคนให้อยู่ในระบบระเบียบ ก็เรียกว่า วินัย

ชมแฆ พงษ์เจริญ (2542, หน้า 11) กล่าวว่า "วินัย" หมายถึง ข้อกำหนด ระเบียบกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ สำหรับให้คนกระทำตาม เนื่องจากวินัยมักเป็นสิ่งที่ควบคุมกันไปกับระเบียบหรือข้อบังคับ

จากความหมายของการมีวินัยที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่า การมีวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและข้อตกลงที่ยอมรับกันในสังคม

กรมวิชาการ (2528, หน้า 19) กล่าวถึง พฤติกรรมการมีวินัยแสดงออก ดังนี้

1. การมีวินัยในตนเอง
2. การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของโรงเรียน
3. การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของสังคม
4. การปฏิบัติตามข้อตกลง

กรมวิชาการ (2523, หน้า 53) แบ่งพฤติกรรมของการมีวินัย คือ

1. การมีวินัยภายใน ได้แก่ การแต่งและควบคุมท่วงทีกริยา วาจาและใจ ให้
หมดจดงดงามด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. การมีวินัยภายนอก ได้แก่ การมีระเบียบในการบริโภคอุปโภค ระเบียบ
ต่อสถานที่ และระเบียบในการปกครอง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2525, หน้า 2) ประกาศแนวปฏิบัติ
เกี่ยวกับการมีวินัยไว้ ดังนี้

1. รักษาความสะอาดของบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย และสาธารณสถาน
2. ช่วยกันรักษาและไม่ทำลายสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อม
3. รู้จักสิทธิและหน้าที่และละเว้นการใช้อิทธิสิทธิ์
4. รับบริการและให้บริการตามลำดับก่อนหลัง
5. สนับสนุนและส่งเสริมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย
6. ไม่แก้ปัญหาด้วยวิธีรุนแรงหรือไม่ชอบด้วยระเบียบวินัย และกฎหมาย
7. มีมารยาทในการขับขี่ยานพาหนะและปฏิบัติตามกฎจราจร
8. ทำหน้าที่พลเมืองดี โดยแจ้งต่อเจ้าหน้าที่เมื่อรู้เห็นการกระทำผิดระเบียบ

วินัยและกฎหมาย

9. รับผิดชอบและปฏิบัติตามระเบียบวินัยและกฎหมายในฐานะเจ้าหน้าที่

กุลชาติ กุลกลางดอน (2536, หน้า 13) กล่าวว่า การมีวินัยนั้น ใช้คำว่า POLICE
มาเป็นกรอบพฤติกรรมการณ์มีวินัยดังนี้

1. P มาจากคำว่า Politeness การเป็นคนสุภาพอ่อนน้อม
2. O มาจากคำว่า Obedience การรู้จักทำตามคำสั่ง กฎ ระเบียบอย่าง
เคร่งครัด
3. L มาจากคำว่า Law การรู้กฎหมาย ระเบียบของสังคม
4. I มาจากคำว่า Investgation การเป็นคนยอมรับความถูกต้องและยอมรับ

เมื่อทำผิดพลาด

5. C มาจากคำว่า Cooperation การมีความสามัคคี การรู้จักให้ความร่วมมือกับส่วนรวม

6. E มาจากคำว่า Energy การใช้พลังในการทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ รู้จักอดทนต่อสภาวะต่างๆ

จากลักษณะพฤติกรรมกรรมกรรมมีวินัยที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า พฤติกรรมกรรมมีวินัย หมายถึง

1. การควบคุมตนเอง
2. การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน
3. การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม

6) ด้านการตรงต่อเวลา

กรมศาสนา (2534, หน้า 31-32) อธิบายว่า การตรงต่อเวลา มาจากคำ กาลัญญตา คือ การรู้จักเวลาอันสมควร ในอันจะประกอบพิธีนั้น ทำธุระให้ตรงเวลาพอเหมาะ

พระราชวรมุนี (2528, หน้า 5) กล่าวถึงการตรงต่อเวลา ตรงกับคำว่า กาลัญญตา คือการ รู้จักกาลอันเหมาะสมและระยะเวลาที่พึงประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น

จากความหมายข้างต้น พอสรุปได้ว่า การตรงต่อเวลา หมายถึง การตรงต่อเวลาที่กำหนดหรือนัดหมาย การใช้เวลาให้เหมาะสม ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

การตรงต่อเวลา เป็นคุณธรรมประการหนึ่งที่ควรยึดถือ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวินัย ซึ่งผู้ปฏิบัติจะได้ชื่อว่าการปฏิรูปบุคคล คือ เป็นผู้ทำสมควรตามเวลา ย่อมจะได้บรรลุคุณ คือ ความเจริญด้วยวิบุลย์ผลดังที่ตนปรารถนา (กรมศาสนา, 2534, หน้า 31-32)

กรมวิชาการ (2523, หน้า 58) อธิบายพฤติกรรมตรงต่อเวลา ไว้ดังนี้

1. มาโรงเรียนก่อนเวลาโรงเรียนเข้าเสมอ
2. กลับบ้านตรงเวลา
3. ถึงเวลาเรียนเข้าชั้นเรียนตรงเวลา
4. ไม่ผลัดวันส่งงาน
5. นัดใครไว้ไปตามเวลานัด
6. อ่านหนังสือตามเวลาที่กำหนด

สมพงษ์ จิตระดับ (2528, หน้า 29) กล่าวถึงพฤติกรรมตรงต่อเวลาไว้ว่าเป็นการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ตรงกับเวลา หรือให้สำเร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ เช่น ส่งงานตามเวลาที่กำหนด การมาโรงเรียนให้ทันเวลา การส่งของที่ขี้นมาตามนัดหมาย

วินัย พัฒนรัฐ (2538, หน้า 7) กล่าวถึงพฤติกรรมตรงต่อเวลาไว้ว่า

1. การมาโรงเรียนก่อนเวลาโรงเรียนเข้า
2. ทำงานที่ครูมอบหมายและส่งให้ทันเวลาที่กำหนด
3. เมื่อนัดกับเพื่อนก็ไปให้ตรงตามนัด
4. เมื่อโรงเรียนเลิกก็กลับบ้าน ไม่เถลไถลไปเที่ยวที่อื่นจนผิดเวลา

จากพฤติกรรมตรงต่อเวลา ที่กล่าวว่าข้างต้น พอสรุปพฤติกรรมตรงต่อเวลา หมายถึง

1. ตรงเวลาในการนัดหมาย
2. มาโรงเรียนก่อนโรงเรียนเข้า
3. เข้าชั้นเรียนตรงเวลา
4. ทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จทันตามกำหนด
5. ปฏิบัติตามแผนหรือสัญญา

7) ด้านความสุภาพอ่อนน้อม

วิทย์ วิศทเวทย์ (2531, หน้า 108) ได้ให้ความหมายของความสุภาพอ่อนน้อมว่าเป็นการเอามานะออก มีความสงบเสงี่ยม เจียมตัว ไม่เบ่ง ไม่ทะนงตัว ไม่มีมานะถือดี ไม่ยโสโอหัง ไม่ดูถูกเหยียดหยามใคร ไม่กระด้าง ไม่หยิ่งจองหอง มีกิริยาอ่อนน้อม พุดจานุ่มนวล จิตใจอ่อนโยน

กรมศาสนา (2534, หน้า 22) อธิบายความสุภาพอ่อนน้อม หมายถึง การมีกิริยา

แจ่มช้อย อ่อนหวาน รู้จักที่ต่ำที่สูง มีสัมมาคารวะแก่คนทั่วไป

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 1205) ได้ให้ความหมายของความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย เช่น เขาแต่งกายสุภาพตามกาลเทศะและความนิยม, อ่อนโยน, ละมุนละม่อม, เช่น เขาพูดด้วยน้ำเสียงสุภาพ ไม่กระโชกโฮกฮาก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 1344) ได้ให้ความหมายของความอ่อนน้อม หมายถึง แสดงกิริยาว่าอย่างมีคารวะ ขอมแพ้, สวามิภักดิ์

เท่าที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า ความสุภาพอ่อนน้อม หมายถึง ความประพฤติเรียบร้อย มีกิริยาอ่อนน้อม พุดจานุ่มนวล มีจิตใจอ่อนโยน รู้จักที่ต่ำที่สูง มีสัมมาคารวะต่อบุคคลทั่วไป

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ (2541, หน้า 45) ได้อธิบายพฤติกรรมความสุภาพอ่อนน้อมไว้ 3 ลักษณะ

1. มีกิริยาสุภาพอ่อนน้อม คือ ไม่ลดตัวจนเกินควรและไม่ถือตัวจนเกินงาม มีกิริยาอันเป็นที่รัก อ่อนละมุนละไมแก่คนทั่วไปทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย ผู้เสมอกัน รู้ที่ต่ำที่สูง ไม่ติดน

เสมอท่านมีคุณสมบัติผู้ดีสำหรับแสดงแก่คนทั้งหลาย โดยเสมอหน้ากัน ไม่เลือกว่าเขาจะมีฐานะสูงกว่า หรือต่ำกว่าตน สงบเสงี่ยมแต่ก็มีความองอาจผึ่งผายในตัว

2. มีวาจาอ่อนหวาน คือ มีคำพูดที่ไพเราะคุดคิม ออกมาจากใจที่ใสสะอาด นุ่มนวล ไม่แข็งกระด้าง ไม่พูดโอ้อวดยกตน และไม่พูดกล่าวโทษลบหลู่ทับถมคนอื่น เมื่อคนทำพลาดพลั้งสิ่งใดต่อใครย่อมออกวาจาโทษเสมอ เมื่อผู้ใดแสดงคุณต่อตนอย่างไร ก็ออกวาจาขอบคุณเขาเสมอ ไม่พูดเยาะเย้ย ถากถางผู้ทำผิดพลาด ไม่ใช้วาจาข่มขู่ผู้อื่น เห็นใครทำดีก็ชมเชยสรรเสริญจากใจจริง

3. มีใจอ่อนโยนนอบน้อม ละมุนละม่อม ถ่อมตัว มีใจอ่อนละไม แต่ไม่ใช่อ่อนแอ มีใจเข้มแข็งแต่ไม่แข็งกระด้าง ไม่นิยมอวดกำลังความสามารถไม่ถือความคิดของตัวเองเป็นใหญ่ มีใจเปิดกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น รู้จักลดหย่อนผ่อนผันแก่กัน เมื่อใครไม่เห็นพ้องกับตนก็ไม่ด่วนโกรธ

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2526, หน้า 55-56) กล่าวถึงพฤติกรรมความสุภาพอ่อนน้อม ไว้ดังนี้

1. มีกิริยาอ่อนน้อม ผู้แสดงกิริยาอ่อนน้อมออกมา ไม่ลดตัวจนเกินควรและไม่ถือตัวจนเกินงาม มีความอ่อนละมุนละไมแก่คนทั่วไป ทั้งผู้ใหญ่ผู้เสมอกันและผู้ย่อย ปราสจากมานะทิฐิเหตุให้คือดันแข็งขันเย่อหยิ่ง กริยามารยาทอ่อนน้อมเป็นประตูของความเจริญ เป็นเครื่องหมายของผู้ดี เมื่อมีคนใดแสดงความว่า คนนั้นเป็นผู้ดี ถ้าไม่มีคนในใดก็แสดงว่าคนนั้นหมดสง่าราศี ผู้ดีมีคุณสมบัติของผู้ดีสำหรับแสดงแก่คนทั้งปวง โดยเสมอหน้ากัน ไม่ว่าจะฐานะสูงกว่า เสมอกันและต่ำกว่า สิ่งเหล่านี้ คือ

- รักษาความเรียบร้อย เช่น ไม่ใช้กิริยาขำกรายบุคคล ไม่อาจเอือมในที่ต่ำสูง ไม่ล่วงเกินถูกต้องผู้อื่นซึ่งไม่ใช่หยอกล้อกันในฐานะเพื่อน ไม่เสียดสีกระทบกระทั่งกายบุคคล ไม่ส่งของให้ผู้อื่นด้วยกิริยาเสือกไสผลักโยน ไม่ผ่านหน้าหรือบังตาผู้อื่นเมื่อเขาดูสิ่งใดอยู่ ไม่เอิกอิ่งเมื่อผู้อื่นทำกิจ ไม่อื้ออึงเวลาประชุมระดับรับฟัง ไม่แสดงกิริยาดึงดึงอีกทีกในบ้านแขก

- ไม่ทำอุจาดลามก เช่น ใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสะอาด และแต่งโดยเรียบร้อยเสมอ ไม่แต่งตัวในที่แจ้ง ไม่จิ้มควักล้างแคะแคะเการ่างกายในที่ชุมชน ไม่หาเวรให้ปรากฏในที่ชุมชน ไม่จามด้วยเสียงดังและโดยไม่ปกป้องกำบัง ไม่บ้วนขากด้วยเสียงดังหรือให้เปรอะเปื้อน ให้เป็นที่รังเกียจ ไม่ลุกลงเลอะเทอะมูมมามในการบริโภค ไม่ถูกต้องหรือหยิบสิ่งทีผู้อื่นจะบริโภคด้วยมือตน ไม่ล่วงล้ำข้ามหยิบของบริโภคผ่านหน้าผู้อื่น ซึ่งควรขอโทษและขอให้เขาส่งให้ ไม่ละลาบละลั้งเอาของใช้ผู้อื่นมาใช้ในการบริโภค

- มีกิริยาเป็นที่รัก เช่น ไม่ฝ่าฝืนเวลานิยม คือไม่ยืนเมื่อเขานั่งกับพื้น และไม่นั่งกับพื้นเมื่อเขายืนเดินกัน ไม่นั่งนานเกินสมควรในบ้านของผู้อื่น ไม่ทำกริยารื่นเริงเมื่อเขามีทุกข์ ไม่ทำกริยาโศกเศร้าเหี่ยวแห้งในที่ประชุมรื่นเริง เมื่อตนเป็นเจ้าของบ้านย่อมต้อนรับและเชิญแขกไม่เพิกเฉย ไม่ทำกริยามินต์กับแขก ไม่ให้แขกต้องคอยนานเมื่อเขามาหา ไม่จ้องนาฬิกาเมื่อแขกยังนั่งอยู่ ไม่ใช้กริยานุ้ยไ้ หรือกระซิบกระซาบกับผู้อื่นในเวลาเมื่อตนอยู่เฉพาะหน้าผู้หนึ่ง ไม่ใช้กริยาโกรธเคืองคัดค้านผู้คนที่ต่อหน้าแขก ไม่จ้องดูบุคคลเพ่งพิศเหลือเกิน รับส่งแขกไปมาในที่สมควร

- ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว เช่น ไม่พิกหาความสบายตัวก่อนผู้ใหญ่หรือผู้หญิง ไม่เลือกสนแย่งชิงที่นั่งหรือที่คู่อันใด ไม่เที่ยวแย่งผู้หนึ่งจากผู้หนึ่งเมื่อเขาสนทนา เป็นผู้ใหญ่จะไปมาลุกนั่งไว้ช่องให้ผู้น้อยมีโอกาสบ้าง ในการเลี้ยงดูยอมเผื่อแผ่เชื้อเชิญแก่คนข้างเคียงก่อนตน ในที่บริโภคยอมหยิบยกยื่นสิ่งของแก่ผู้อื่น ต่อๆ ไป ไม่มุ่งกิจส่วนตัว ไม่แสดงความไม่เพียงพอในสิ่งที่เขาหยิบยกให้ ไม่นิ่งนอนใจให้เขาออกทรัพย์แทนส่วนตนเสมอ

- รักษาความสุจริตซื่อตรง เช่น ไม่ละลาบละล้วง เข้าห้องเรือนแขกก่อนเจ้าของ บ้านเชื้อเชิญ ไม่แลลอดสอดสายโดยพ่วงไปถึงตามห้องเรือนแขก ไม่เที่ยวฉวยโน้नหยิบนี้ของผู้อื่นจนเหลือเกินราวกับว่าจะค้นหาสิ่งใด ไม่เที่ยวขอหรือหยิบฉวยจุดหมายของผู้อื่นที่เจ้าของไม่ประสงค์จะให้ดู ไม่เที่ยวขอหรือหยิบฉวยคุณสมบัติ หรือสมุดจดรายงานของผู้อื่น ซึ่งตนไม่มีธุระเกี่ยวข้องเป็นหน้าที่ ไม่เที่ยวข่มขู่ที่โต๊ะเขียนหนังสือของผู้อื่น ไม่เที่ยวเปิดหนังสือตามโต๊ะเขียนหนังสือของผู้อื่น ไม่แทรกเข้าหมู่ผู้อื่นที่เขาไม่ได้ ไม่ได้เชื้อเชิญ ไม่ลอบแอบฟังคนพูด ไม่ลอบแอบดูความลับ ถ้าเห็นเขาจะพูดความลับก็หลบตาหรือลี้ตัว ถ้าจะเข้าห้องเรือนผู้ใดก็เคาะประตูหรือกล่าวให้เขารู้ตัวก่อน

- ไม่ประพฤติชั่ว เช่น ไม่พาลเที่ยวเกะกะระรัวและกระทำคน ไม่ข่มเหงผู้อ่อนกว่าไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและเจ็บอายเพื่อความสนุกสนานของตน ไม่หาประโยชน์ด้วยการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่เสพสุราจนมีนเมาและติด ไม่มั่วสุมกับสิ่งที่เลวทราม เช่น กัญชา ยาฝิ่น เฮโรอีน ไม่หมกมุ่นในการพนัน ไม่ถือเอาเป็นของตนในสิ่งที่เจ้าของไม่อนุญาต

- วาจาอ่อนน้อม คำพูดไพเราะ ออกมาจากใจ สะอาดดูน่าใสสะอาดคนทำตามได้ ไม่มีโทษ ระวังผู้ฟังให้ควรถือเป็นแบบอย่าง และคำพูดหวานหูบำรุงกำลังใจให้ชื่นบาน เป็นเสน่ห์แก่ผู้พูด ให้เป็นที่รักใคร่นับถือของผู้ฟัง นี้คือวาจาอ่อนหวาน วาจาอ่อนหวานนี้ตรงข้ามกับวาจาที่หยาบคาย ซึ่งวาจาหยาบคายมีอยู่ 2 อย่าง คือ คำหยาบคายและคำหยาบโตน คำพูดที่กวนโมโหให้ผู้ถูกว่าเจ็บแสบระคายเคือง เช่น คำแข่งก่อนขอด เหน็บแหนม หรือเจ็บช้ำน้ำใจ เสียดสี หรือกระทบกระทั่งทักยั่วความโกรธ ก่อให้เกิดยุ่งใจ นี้คือคำหยาบ คำพูดยั่วให้หมองหมาง ทำ

ให้ผู้ถูกว่าเกือบเงินกระดากอาย เห็นเป็นที่น่าอัปยศอดสูซึ่งผู้พูดไม่ได้นึกถึงอกเขาอกเรา พูดไปเพื่อความขบขัน และตลกคะนองของตนเอง นี่ก็ค้ำหาขยาบ โลก วาจาอ่อนหวานนอกจากเป็นข้าศึกแก่ วาจาหยาบคายแล้วยังเป็นประโยชน์แก่จิตใจ ทำให้ผู้พูดจิตใจอ่อนโยนรักระเบียบ ซึ่งทำให้คุณแก่ผู้พูด ให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง เมื่อคนผู้ใดพูดจาอ่อนหวานเป็นปกติ ก็สื่อความว่าผู้นั้นเป็นผู้ดี ถ้าคนใดไม่พูดจาอ่อนหวานก็แสดงว่าคนนั้นหมดสง่าราศี สิ่งเหล่านี้คือ การแสดงออกทางถ้อยคำดังนี้

- รักษาความเรียบร้อยทางวาจา เช่น ไม่สอดสวนวาจาหรือแย้งชิงพูด ไม่พูดด้วยเสียงดังเกินควร ไม่ใช่เสียงควาดหรือพูดจากระโชกกระชาก ไม่ใช่วาจาหักหาญดิ่งด้น ไม่ใช่ถ้อยคำหยาบคายและหยาบ โลก ไม่กล่าวถึงสิ่งโสโครกพึงรังเกียจในท่ามกลางชุมชน ไม่กล่าวถึงสิ่งควรปิดบังในท่ามกลางชุมชน

- เจียมวาจา เช่น ไม่พูดจาล้อเลียนหลอกลวงผู้ใหญ่ ไม่กล่าวร้ายถึงญาติมิตรที่รักใคร่นับถือของผู้ฟังแก่ผู้ฟัง เมื่อจะขอทำล่วงเกินแก่ผู้ใด ขอมขออนุญาตตัวเขาก่อน เมื่อคนทำพลาดพลั้งสิ่งใดแก่ผู้ใดขอมออกวาจาขอโทษอยู่เสมอ เมื่อผู้ใดแสดงคุณต่อตนอย่างไรก็ออกวาจาขอบคุณเขา ไม่เยาะเย้ยถากถางผู้ทำผิดพลาด ไม่ใช่วาจาข่มขู่

- มีวาจาเป็นที่รัก เช่น ไม่เที่ยวติเตียนสิ่งของที่เขาดูแลไว้ในบ้านที่ตนไปอยู่ ไม่พูดสรรเสริญรูปกายบุคคลแก่ตัวเขาเอง ไม่พูดให้เพื่อนเก้อกระดากอาย ไม่พูดเปรียบเปรย เกลาะและสตรีท่ามกลางชุมชน ไม่ก่อนและติรูปกายบุคคล ไม่ทักถึงการร้ายโดยพลั้งโพล่งให้เขาตกใจ ไม่ทักถึงสิ่งที่น่าละอายกระดากโดยเปิดเผย ไม่เอาสิ่งที่จะอายจะกระดากมาเล่าให้แขกฟัง ไม่เอาสิ่งที่เขาซ่อนเร้นมาพูดให้อับอายหรือเจ็บใจ ไม่พูดการอับมงคลในเวลามงคล

- ไม่ใช่วาจาที่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว เช่น ไม่ขอแยกผู้หนึ่งจากผู้ใดเพื่อจะพาไปพูดจาความลับกัน ไม่สนทนาแต่งเรื่องตนถ่ายเดียวจนคนอื่นไม่มีช่องจะพูดเรื่องอื่นได้ ไม่นำธุระตนเข้าพูดแทรกในเวลาธุระอื่นของเขาให้ขุมนุน ไม่พูดติเตียนของที่หีบขกให้ว่าไม่ดีหรือไม่พอ ไม่ได้ถามราคาของที่เขาหีบขกให้ตน ไม่แสดงราคาของที่หีบขกให้แก่ผู้ใดให้ปรากฏ ไม่ใช่ถ้อยคำโอ้อวดตน หรือลบหลู่ผู้อื่น

- รักษาวาจาสุจริตซื่อตรง เช่น ไม่ชอกแซกไต่ถามธุระส่วนตัว หรือการในบ้านของเขาที่ไม่เกี่ยวข้องแก่ตน ไม่เอาการบ้านในบ้านของผู้ใดมาแสดงที่แจ้ง ไม่เก็บเอาความลับของผู้หนึ่งมาเที่ยวพูดแก่ผู้อื่น ไม่พูดสับปลับกลับกลอกตลบตะแลง ไม่ใช่ถ้อยคำมุสา

- ไม่ประพฤติชั่วทางวาจา เช่น ไม่พาดพ้อใจทะเลาะวิวาท ไม่พ้อใจนิินทาว่าร้ายกันและกัน ไม่พ้อใจพูดส่อเสียดยุยง ไม่เป็นคนสอพลอประจบประแจง ไม่แข่งชักให้ร้ายผู้ใด พูดสิ่งใดขอมให้เป็นที่ยึดถือได้

2. ใจอ่อนโยน คือ ใจนอบน้อมละมุนละม่อม ถ่อมตัว สงบเสงี่ยม สุภาพ เรียบร้อย มีเมตตากรุณาปราณี โอบอ้อมอารี มีใจเข้มแข็งแต่ไม่แข็งกระด้าง มีใจอ่อนโยนมิใช่ อ่อนแอ ประมาณค่าตัวแต่น้อย ไม่อวดศักดิ์อวดความสามารถให้เกินตัว คือ ไม่นิยมอวดกำลัง อำนาจ วาสนา อวดสมบัติ อวดความสามารถ แต่นิยมความมีกำลังและใช้กำลังในทางที่ถูก สิ่ง เหล่านี้คือการแสดงออกทางใจดังนี้

- ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านหยิ่งยโส ไม่บันดาลโทสะให้เสียกริยา ฟุ้งใจใน การรักษาความสะอาด เคารพยำเกรงพ่อแม่และครูอาจารย์ นับถือนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ มีความ อ่อนหวานต่อผู้น้อย ย่อมรู้จักเกรงใจคน

- ไม่มีใจโหดเหี้ยมเกรี้ยวกราดผู้น้อย เอาใจโอบอ้อมอารีแก่ผู้อื่นเอาใจ ช่วยคนเคราะห์ร้าย ไม่ซ้ำเติมคนเสียที่ไม่อาจมาตจของเวรใคร ไม่มีใจริษยา

- ไม่เป็นคนต่อหน้าอย่างลับหลังอย่าง เป็นผู้รักษาความไว้วางใจของ ผู้อื่น ไม่แสวงหาประโยชน์ในทางที่ผิดธรรม

สรุปได้ว่าพฤติกรรมด้านความสุภาพอ่อนน้อม คือ การมีกริยาสุภาพอ่อนน้อม วาจาอ่อนน้อม ใจอ่อนน้อม

ทฤษฎีของเพียเจท์

นักจิตวิทยาที่ศึกษาจริยธรรมที่สำคัญบุคคลหนึ่ง คือ เพียเจท์ ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาปัญญา นิยมที่มีความเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมเกิดควบคู่กับพัฒนาการทางเขาวัวปัญญา นั่นคือ เชื่อว่า วัฒนธรรมกาลเวลาและสิ่งอื่นๆ เป็นเครื่องชี้จริยธรรม หรือจริยธรรมมีความสัมพันธ์ตามอายุ สถานที่ วัฒนธรรม และสภาพการณ์ ซึ่งหมายความว่า “ความถูกต้อง” “ดีงาม” นั้นขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และองค์ประกอบอื่นๆ นักจิตวิทยาปัญญานิยมมีความเชื่อพื้นฐานว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มี สมอง สามารถเกิดการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมได้ โดยนำความเชื่อ ทางชีววิทยามาประยุกต์กับศาสตร์ ทางจิตวิทยา ของ เพียเจท์ (Jean Piaget, อ้างถึงใน พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2526, หน้า 8) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาปัญญานิยมผู้หนึ่งมีพื้นฐานความรู้ทางชีววิทยา เชื่อ ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นเกิดจากการปรับตัว เพื่อความสมดุล ระหว่าง โครงสร้างทางสติปัญญา กับ สภาพแวดล้อม อันจะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมได้ กระบวนการปรับตัว นั้นจะมีลักษณะค่อยๆ เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในความคิดของนักจิตวิทยาปัญญานิยมนั้น พัฒนาการมิใช่การซ้อนรูปแบบ นั่นคือรูปที่หนึ่งจบแล้ว รูปที่สองต่อ โดยรูปที่หนึ่ง จะไม่ปรากฏ ในสายตาต่อไป แต่พัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์นั้นมีรากแก้วที่แข็งแรง (solid root) ที่จะค่อยๆ พัฒนาไปตามวันและเวลา เจริญงอกงามขึ้นเรื่อยๆ ตามวุฒิภาวะ

ฉะนั้นการศึกษาจริยธรรมของนักจิตวิทยาปัญญานิยม เช่น โคลเบอร์ก จึงเชื่อว่าจริยธรรมนั้นมีการพัฒนาการตามระดับวุฒิภาวะเช่นกัน เพราะจริยธรรมของมนุษย์นั้นเกิดจากกระบวนการไตร่ตรองทางปัญญา เมื่อมนุษย์พัฒนาเกิดการเรียนรู้มากขึ้น โครงสร้างของสติปัญญาเพิ่มพูนขึ้น จริยธรรมนั้นเกิดขึ้นตามวุฒิภาวะ แต่มิใช่ในรูปแบบการเกิดจริยธรรมใหม่แทนจริยธรรมเก่า ด้วยจริยธรรมนั้นเกิดจากปัญญา ฉะนั้นจริยธรรมเก่าจึงยังมีรากแก้วฝังอยู่ แต่จะพัฒนาตามกาลเวลาที่มนุษย์พัฒนาขึ้นตามวุฒิภาวะ เกิดเป็นจริยธรรมใหม่ขึ้นเพิ่มพูนจริยธรรมเก่า (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525, หน้า 28) โดยจริยธรรมใหม่เกิดจากความสามารถที่พัฒนาขึ้นจากการคิดของมนุษย์

เพียเจต์และโคลเบอร์ก เชื่อว่า จริยธรรมมิใช่สร้างได้ในหนึ่งวัน คนจะสันดานดีได้นั้นต้องสร้างเสริมและสะสมจากการเรียนรู้ในสภาพแวดล้อม ด้วยกระบวนการสังคมประกิดและเขาจะเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมนั้น ได้ตามความสามารถของวุฒิภาวะและมีความสัมพันธ์กับระดับสติปัญญาและระดับการศึกษา ซึ่งทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม แบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ระดับภายในแต่ละระดับยังแบ่งพัฒนาการออกเป็น 6 ชั้น ดังปรากฏในตารางที่ 2.1 นี้

ตารางที่ 2.1 แสดงระดับจริยธรรม

ระดับจริยธรรม	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
1. ระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างแน่นอนของตนเอง (Pre-conventional level)	1. ระดับจริยธรรมของผู้อื่น 2. ผลประโยชน์ของตนเองเป็นส่วนใหญ่
2. ระดับมีจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional level)	3. การยอมรับของกลุ่ม 4. ระเบียบของสังคม
3. ระดับมีจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ (Post-conventional level)	5. สัญญาสังคม 6. คุณธรรมสากล

นักจิตวิทยาที่สนใจศึกษาแนวทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมทางพุทธิปัญญาคือ เพียเจต์ (Piaget) เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กและมีความคิดว่าพัฒนาการ จริยธรรมของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้เกณฑ์ลักษณะต่างๆ ทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้นๆ แบ่งได้เป็นขั้นๆ ของมนุษย์เป็นสามขั้น คือ

1. ขั้นก่อนจริยธรรม (Sensorimotor operation) พัฒนาการขั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดลอมอย่างละเอียด แต่มีความอยาก

ความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถในการพูดก็เริ่มรู้สภาพสิ่งแวดล้อมและบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

2. **ขั้นยึดคำสั่ง (Early Concrete operational thinking)** พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2-6 ปี เด็กต้องมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่เขาต้องทำตาม

3. **ขั้นยึดหลักแห่งตน (Late concrete operational thinking)** พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 8-10 ปี เพียเจต์เชื่อว่าเกิดขึ้นจากการพัฒนาทางสติปัญญาและประสบการณ์ ในบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงอำนาจภายนอกและเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่ง หมายถึง การแลกเปลี่ยนกันและความเท่าเทียมกันของบุคคลในช่วงอายุ 8-10 ปี เด็กที่อยู่ในสังคมปกติจะบรรลุถึงขั้นที่สาม แต่อาจมีเด็กบางคนพัฒนาช้ากว่านี้ หรือบางครั้งการพัฒนาจะอยู่ในขั้นที่สอง เนื่องจากมีการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดู หรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้

ทฤษฎีของโคลเบิร์ต

โคลเบิร์ต ได้แบ่งขั้นตอนการพัฒนารากจริยธรรม ไว้เป็น 6 ขั้น ดังนี้

1. **ขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ (Obedience and punishment orientation)** ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่เด็กแรกเกิด จนถึงอายุประมาณ 7 ปี ซึ่งชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษ และจะเลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่า เด็กระยะนี้เข้าใจความดีว่าหมายถึงที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษหรือถูกตำหนิ เช่น เด็กยอมทำการบ้าน เพราะกลัวครูทำโทษ เป็นต้น ส่วนการตัดสินใจอะไรถูกอะไรผิด เด็กจะมองที่ผลของการกระทำว่า ถ้าเสียหายมากก็ตัดสินใจว่าการกระทำนั้นผิดไม่ได้มองที่สาเหตุของการกระทำ

2. **ขั้นการแสวงหารางวัล (Naively egoistic orientation)** อายุ 7 – 10 ปี ขั้นนี้เด็กจะค่อย ๆ เน้นความสำคัญของการได้รับรางวัลและคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กกระทำความดีได้มากกว่าการดูว่าหรือขู่ว่าจะลงโทษ เช่น เด็กจะช่วยพ่อแม่ทำงานก็เพื่อได้รับคำชมเชย จริยธรรมของบุคคลในขั้นนี้จะเน้นในด้านการรับคำชมเชย และรางวัลมากกว่าในการถูกลงโทษ

3. **ขั้นการทำตามเพื่อน (Good boy orientation)** อายุ 10 – 13 ปี ขั้นนี้เด็กอย่างเข้าสู่วัยรุ่น จะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมาก ต้องการให้กลุ่มยอมรับจึงทำตามบุคคลที่ตนเห็นว่าดีงามคือ เอาอย่าง Good boy, nice girl เด็กวัยนี้ส่วนมากจะทำตามในสิ่งที่ตนตัดสินใจว่าคนอื่นจะเห็นด้วยเพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูงและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน จริยธรรมของบุคคลในขั้นนี้เน้นหนักด้านการทำตามคนอื่นมากกว่าคำนึงถึงเรื่องการถูกลงโทษ และรางวัล

4. ขั้นการทำตามหน้าที่ (Authority and social order maintenance) อายุ 13 – 16 ปี เด็กวัยนี้จะมีความรู้และประสบการณ์ว่าแต่ละกลุ่มจะมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือและเขาก็มีความเข้าใจในหน้าที่ของตนในกลุ่ม มีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควรเข้าใจบทบาทของผู้อื่น การกระทำที่ถูกต้องจะพิจารณาเพื่อกลุ่มและส่วนรวม จริยธรรมขั้นนี้เน้นเรื่องการกระทำตามหน้าที่ในหมู่คณะ ทำตามขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรมมากกว่าเรื่องการลงโทษ รางวัลและการทำตามเพื่อน

5. ขั้นการทำตามสัญญา (Contractual legalistic orientation) อายุ 16 ปีขึ้นไป ขั้นนี้บุคคลจะพยายามกระทำเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ถูกรหาหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผลเป็นคนไม่แน่นอน คำว่า การทำตามสัญญาของบุคคลในขั้นนี้ หมายถึงการทำตามที่ตกลงหรือให้สัญญาไว้กับผู้อื่น ไม่พยายามจะวิรดรอนสิทธิของผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีความเคารพตนเอง และต้องการให้ผู้อื่นเคารพตนเองด้วย

6. ขั้นหลักอุดมคติสากล (Conscience or principle orientation) ขั้นนี้เกิดกับวัยผู้ใหญ่ บุคคลในขั้นนี้จะมีอุดมคติหรือคุณธรรมประจำใจ เช่น ยึดหลักสิทธิโอตตปปะ ซึ่งมีความละเอียดแก่ใจตนเอง ในการที่จะกระทำชั่วและเกรงกลัวต่อบาป และเป็นบุคคลที่เสียสละเพื่อสังคมอย่างแท้จริง เช่น กานธี เป็นต้น

โคลเบอร์ก (Kohlberg) เชื่อว่าพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม จะดำเนินไปตามขั้นตอน จากขั้นที่หนึ่งเรื่อยไปจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นนี้มิได้ และพัฒนาการอาจจะชะงักอยู่ในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาและเหตุการณ์ทางสังคม ผู้ใหญ่ส่วนมากจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมถึงขั้นที่สี่เท่านั้น

โคลเบอร์ก ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวของเพียเจท์และพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นมิได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่อบุคคลอายุได้ 10 ปี แต่จะพัฒนาไปอีกหลายขั้นจากอายุ 11 ปี ถึง 25 ปี และเขาถือว่าการวัดขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น ต้องใช้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเคียวเท่านั้น โคลเบอร์ก เชื่อว่าการบรรลุภาวะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น จะแสดงออกในทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างเด่นชัดที่สุด เหตุผลเชิงจริยธรรมนี้ไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยเฉพาะ เพราะเหตุผลเชิงจริยธรรมมิใช่การประเมินค่าการกระทำไปในทำนองว่า “ดี” หรือ “เลว” แต่จะเป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้ง ยากแก่การเข้าใจยิ่งขึ้นเป็นลำดับไป เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุด คือ ขั้นที่ หกของโคลเบอร์กนั้น ตรงกับสิ่งที่นักปราชญ์ยอมรับว่าเป็นเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บริสุทธิ์ มิได้เจือเหตุผลประเภทอื่นๆ เลย ฉะนั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุดจึงมีลักษณะเป็นเหตุผลสากล กว้างขวางไม่ขัดแย้งกันและมีรากฐานจากความมี

หลักการไม่เข้าข้างตนเอง และเป็นอุดมคติ โคลเบอร์กได้แบ่งระดับของจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งสามระดับนั้นจัดเป็นขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมได้ 6 ขั้น พอสรุปได้ดังปรากฏในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 เหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ขั้น ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ ในทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการลงโทษ (Obedient and punishment orientation) 2-7 ปี	1. ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional level) 2-10 ปี ในขั้นนี้ เด็กจะเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองการกระทำในขั้นแรกจะมุ่งหลบหลีกมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกายจะยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่เพราะเป็นผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน ขั้นที่สอง คือ การแสวงหารางวัล เด็กจะเลือกทำในสิ่งที่ตนเองพอใจ ชอบแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน โดยไม่ให้เสียเปรียบกันด้วย
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (Naively egoistic orientation) 7-10 ปี	
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (Good-boy orientation) 10-13 ปี	
ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (Authority and social order maintaining orientation) 13-16 ปี	
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (Contractual legalistic orientation) 16 ปีขึ้นไป	
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (Conscience orientation)	
ขั้นที่หกขั้นแสดงถึงการมีความรู้ ความสามารถ นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตนเอง และมีความยืดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติอันยิ่งใหญ่	2. ระดับตามเกณฑ์ (Conventional level) 10-16 ปี เป็นระดับที่เด็กทำตามสังคม ประเพณี กฎหมาย ศาสนา โดยจะควบคุมความประพฤติจากการติชม ของสังคม แต่ก็มีความสามารถในการเอาใจเขามาใส่ใจเราสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้ ในขั้นที่สาม บุคคลยังไม่เป็นตัวเองชอบคล้อยตามการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน ส่วนในขั้นที่สี่ บุคคลมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหมาย
	3. ระดับเหนือเกณฑ์ (Post Conventional Level) 16 ปีขึ้นไป เด็กจะมีจริยธรรมในขั้นสูงสุด มีการกระทำที่แยกตนเองออกจากกฎเกณฑ์และความคาดหวังของผู้อื่นในการตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ จะได้นำมาวิเคราะห์ด้วยตนเองก่อนแล้วจึงตัดสินใจโดยคำนึงถึงความสำคัญและประโยชน์สูงสุดของสังคมขั้นที่ห้า คือการเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ไม่ทำตนขัดต่อสิทธิของผู้อื่นสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

นอกจากเพ็ชท์และโคลเบิร์ตแล้ว เพด ได้แบ่งขั้นตอนของการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กไว้เป็นขั้นๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ไม่มีจริยธรรมอะไรเลย ขาดความรู้ความสำนึกว่าสิ่งใดก็ตามที่ตัวเองกระทำลงไปนั้นมีผลดีหรือผลเสียต่อบุคคลอื่นอย่างไร ผู้ที่มีจริยธรรมอยู่ในขั้นนี้ได้แก่ เด็กทารกในหมูนักเรียนอาจมีอยู่แต่น้อยราย

ขั้นที่ 2 เป็นการกระทำเพื่อตนเอง สนใจในเรื่องของตนเองว่าตนเองมีความต้องการอะไรบ้าง และทำตามอารมณ์หรือความพอใจของตนเองฝ่ายเดียว ตนเองชอบอะไรก็ทำสิ่งนั้น ทำทั้งๆ ที่รู้ว่าสิ่งที่ตนพอใจทำนั้นไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่น

ขั้นที่ 3 เป็นการกระทำตามเพื่อนฝูงหรือทำตามแบบแผนที่หมู่คณะเขาปฏิบัติอยู่ เพื่อจะทำอะไรก็ทำตามเขาไปโดยไม่ใคร่ตรองว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี หรือเป็นผลเสียต่อบุคคลอื่นอย่างไร

ขั้นที่ 4 เป็นการกระทำตามระเบียบ แต่ขาดความเข้าใจเรื่องเหตุผลว่า ทำไมต้องทำสิ่งนั้น

ขั้นที่ 5 เป็นการกระทำอย่างมีเหตุผลและมีสติสัมปชัญญะ ขั้นนี้เป็นขั้นสูงสุดและเป็นการปฏิบัติที่เป็นผลดีที่สุดต่อทุกๆ คน

ถึงแม้ว่าบางครั้งจำเป็นต้องละเมิดระเบียบแบบแผนหรือผิดแผกไปจากหลักการปฏิบัติตนของหมู่คณะไปบ้างก็ตาม โคลเบิร์ต ได้แบ่งระดับพัฒนาการออกเป็น 3 ระดับใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional level) ลักษณะของพัฒนาการระดับนี้คือ พฤติกรรมที่ถูกต้องนั้นจะต้องเป็นไปตามกฎที่เป็นรูปธรรม ซึ่งกำหนดอำนาจและโทษไว้ด้วย หากไม่มีข้อกำหนดแล้ว พฤติกรรมที่ถูกต้องนั้นก็คือ พฤติกรรมที่สนองความสนใจของตนเองหรือของคนอื่น พฤติกรรมที่ได้รับพิจารณาว่าถูกต้องนั้น จะต้องเป็นพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ การคล้อยตามอำนาจ การสนองความสนใจของตน และหรือเพื่อเปลี่ยนแปลงความนิยมชมชอบบางอย่าง จะเห็นได้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว มุมมองทางสังคมในด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น มักยึดติดที่เกี่ยวข้องกับตนเอง และหรือด้านกายภาพ และผลที่เกิดจากกฎเกณฑ์และการประพฤติปฏิบัติเป็นหลัก

ระดับที่ 2 ระดับกฎเกณฑ์ (Conventional level) ในระดับนี้พฤติกรรมที่ถือว่าถูกต้องนั้นจะต้องเป็นไปตามความคาดหวังที่สังคมส่วนใหญ่ว่าดี (หรือสังคมส่วนน้อยบ้างก็เป็นได้) กล่าวคือต้องสนับสนุนหรือปฏิบัติตามกฎ ความคาดหวังหรือบทบาทของสังคมจะต้องไม่ถูกทำโทษหรือยึดความสนใจตัวเองเป็นหลักอย่างเช่นระดับที่ 1 เพราะมีแรงจูงใจภายในที่จะปฏิบัติตามที่สังคมคาดหวัง จึงมักได้รับการยอมรับจากผู้อื่นเสมอ

ระดับที่ 3 ระดับเหนือเกณฑ์หรือระดับหลักการ(Postconventional level หรือ Principled level) ในระดับนี้พฤติกรรมที่ถูกต้องนั้นเป็นพฤติกรรมที่ยึดหลักทั่วไปและหลักการทางด้านมนุษยชน เป็นค่านิยมหรือกฎเกณฑ์ซึ่งสังคมและปัจเจกชนยอมรับผู้ให้เหตุผลทางจริยธรรมเชื่อว่าสมาชิกที่ดีของสังคมที่ดีของสังคม มีภาระที่จะต้องสนับสนุนสิทธิ์ของสมาชิกทั้งหมด และจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับค่านิยมทางศีลธรรม ขณะเดียวกันสังคมก็มีกฎเกณฑ์และกฎหมายตามความจำเป็นของสังคมซึ่งสมาชิกของสังคมยอมรับ สมาชิกจะต้องเข้าใจและทราบจุดมุ่งหมายด้วย มิใช่เพียงแต่ยอมรับในกฎเกณฑ์ (อย่างในระดับที่ 2) เท่านั้น และต้องพร้อมที่จะคุ้มครองสิทธิ์ และค่านิยมอื่นๆ นอกจากนี้แนวปฏิบัติของสังคม ก็ควรจะยึดอยู่บนพื้นฐานทางจริยธรรมมิใช่ให้จริยธรรมทางสังคมมาจากแนวปฏิบัติของสังคม

ลำดับขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะชี้ให้เห็นขั้นตอนต่างๆ ที่สอดคล้องกัน ไม่ว่าจะเกิดขึ้นกับใครก็ตาม และขั้นตอนนี้มิใช่เป็นเพียงวิธีการคิดของบุคคลเท่านั้น แต่มนุษย์มีกลไกที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (Innate) และไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (หากมีก็เพียงเล็กน้อย) ระบบการคิดของคนอาจจะสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ที่เด็กได้รับจากวัฒนธรรมของตนเองความแตกต่างในวิธีการคิดอาจเป็นเพียงความแตกต่างด้านเนื้อหาที่คิดและไม่สัมพันธ์กับโครงสร้างของการพัฒนาอย่างไรก็ตามลำดับขั้นของพัฒนาการด้านความคิดก็จะบออะไรได้ไม่มากนัก ในทางกลับกัน หากเราสามารถบอกได้ว่าพัฒนาการทางสติปัญญา (พุทธิศึกษา) ของเด็กนั้น ต้องอาศัยขบวนการคิดหลายขั้นตอน เราก็จะสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้ไม่ได้ใช้ผลจากการสอนของผู้ใหญ่แต่เพียงอย่างเดียว

เปรียบเทียบแนวคิดของเพียเจต์และโคลเบิร์ต

แนวคิดของเพียเจต์และโคลเบิร์ตเปรียบเทียบได้ ทั้งในด้านความคล้ายคลึงและความแตกต่างกัน ในด้านความคล้ายคลึงที่พอจะประมวลได้ คือ

1. พัฒนาการทางจริยธรรมมีพื้นฐานมาจากพัฒนาการด้านความรู้ การเข้าใจ
2. พัฒนาการทางจริยธรรมสามารถแบ่งเป็นระดับต่างๆ ได้ และแต่ละระดับมีขั้นตอนของพัฒนาการที่เป็นสากล
3. โครงสร้างของความคิดแตกต่างจากเนื้อหาของความคิดและพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลจากอิทธิพลทางด้านโครงสร้างของความคิด ดังนั้นพัฒนาการทางด้านความรู้ความเข้าใจจึงไม่ใช่คำพูด แต่เป็นระดับความคิดซึ่งบุคคลจะใช้เป็นเหตุผลในการตัดสินใจ
4. ใช้เทคนิคการวิจัยแบบสัมภพณ์ลึกลับคล้ายคลึงกัน แต่เทคนิคการวิจัยของโคลเบิร์ตละเอียด และมีโครงสร้างเป็นแบบแผนมากกว่าส่วนในด้านที่แตกต่างกัน คือ

ประการแรก ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีรายละเอียดและสลับซับซ้อนกว่า (ทฤษฎีของเพียเจต์ละเอียดกว่าในด้านพุทธิศึกษา) ความสลับซับซ้อนนี้ให้ประโยชน์ 3 ประการ คือ

1. ช่วยให้เข้าใจทฤษฎีและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรมได้มากกว่า
2. ประกอบด้วยสมมติฐานต่าง ๆ ที่สามารถวัดได้โดยทางวิทยาศาสตร์
3. ให้แนวทางที่จะวินิจฉัยความเจริญของงานและวุฒิภาวะทางจริยธรรมได้ด้วย

ประการที่ 2 โคลเบอร์ก กล่าวว่าพัฒนาการนี้มี 5 ขั้น ซึ่งจะพัฒนาเต็มที่เมื่ออายุ 20 ปีกว่าๆ หรืออาจจะเกือบ 30 ปี หรือหลังจากนั้น ด้วยเหตุนี้การพิจารณาตัดสินวุฒิภาวะทางจริยธรรมจึงยังจำเป็นภายหลังวัยรุ่น หรือจนกระทั่งวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (หรือตอนปลาย) แม้กระนั้นก็ดี บางคนก็ไม่สามารถพัฒนาถึงขั้นสูงสุดได้

จากการศึกษาเอกสารผู้วิจัยพบว่าคณะกรรมการ โครงการศึกษาจริยธรรมไทยของกรมวิชาการได้สรุปการสัมมนาเรื่อง ค่านิยม จริยธรรมไทย และได้แบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวปรัชญาและลักษณะโครงสร้างของวัฒนธรรมไทยออกเป็น 4 ระดับใหญ่ๆ เรียงจากต่ำไปหาสูง คือ

ระดับ 1 การกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเพื่อผลประโยชน์บางประการของตนเองหรือเพื่ออัตตา

ระดับ 2 การกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเพื่อผู้อื่นในสังคมแคบๆ เช่น ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท

ระดับ 3 การกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ เช่น ชุมชน ประเทศชาติ หรือมนุษยชาติ

ระดับ 4 การกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเพื่อถูกต้องดีงามอันเป็นอุดมคติหรืออุดมการณ์ในจิตใจที่เรียกว่า การทำความดีเพราะอยากทำความดีเพื่อความดี

การแบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมตามลักษณะโครงสร้างของวัฒนธรรมไทยนี้จะพบว่าสอดคล้องกับการแบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เช่น ระดับที่ 1 เป็นระดับที่กระทำความดีเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งตรงกับกระทำความดีเพื่อต้องการรางวัล ต้องการคำชมเชย ต้องการหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ของตนเอง เป็นต้น ระดับพัฒนาการจะสูงขึ้นเรื่อยๆ และยังสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่ว่า ผู้ทรงความดีจะลดอัตตาได้ ตามลำดับ จนถึงระดับสูงสุดเป็นระดับจิตวิทยาที่ไม่มีอัตตาเหลืออยู่เลย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศไทย

ดาวานภา กิตติสาโร (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า 1) สหสัมพันธ์คาโนนิคัลระหว่างชุดตัวแปรอิสระด้านความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย กับชุดตัวแปรตาม ด้านความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น มีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ .578 และ .371 ตามลำดับ และสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งสองค่า 2) นำหนักความสำคัญคาโนนิคัลระหว่างปัจจัยบางประการกับความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นทั้งสองชุด พบว่า ในชุดแรกปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยส่งผลซึ่งกันและกันกับความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นในแบบที่หนึ่ง และปัจจัยด้านความรับผิดชอบส่งผลซึ่งกันและกันกับความซื่อสัตย์ต่อตนเองในแบบที่สอง และในชุดที่สองมีน้ำหนักความสำคัญคาโนนิคัลของปัจจัยด้านความมีวินัยในตนเอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยส่งผลซึ่งกันและกันกับความซื่อสัตย์ต่อตนเอง

รุ่งนภา จอนเจดสิน (2539, หน้า 45) ศึกษาการปฏิบัติตนทางจริยธรรมตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับมาก 4 ด้าน คือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที ความกล้าการมีวินัย ความสุภาพอ่อนน้อม มีการปฏิบัติตนในระดับพอใช้ 3 ด้านคือ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย การตรงต่อเวลา นอกจากนี้พบว่า นักเรียนที่มีประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมมาก และนักเรียนที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมไม่มาก มีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับมาก 3 ด้านเหมือนกัน คือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูกตเวที ความกล้า มีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับพอใช้ในด้าน การมีวินัย การตรงต่อเวลา ยกเว้นด้านความซื่อสัตย์และความสุภาพอ่อนน้อมนักเรียนที่มีประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมมาก มีการปฏิบัติตนในทางจริยธรรมในระดับมาก แต่นักเรียนที่มีประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมไม่มาก มีการปฏิบัติตนทางจริยธรรมในระดับพอใช้

จารูวรรณ พานทอง (2536, หน้า 6) ศึกษาการเปรียบเทียบเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ตัวแปรเหตุผลเชิงจริยธรรม 6 ด้าน คือ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสามัคคี ด้านความอดุสาหะ ด้านความยุติธรรม พบว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนอยู่ในระดับมากทุกด้าน ยกเว้นด้านความรับผิดชอบและการพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลาง ด้าน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .053 ด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรพิพัฒน์ เพิ่มผล (2545, หน้า 19) ศึกษารูปแบบการพัฒนานิสิต นักศึกษา เพื่อส่งเสริมจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษา คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ พบว่าลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษา ครุศาสตร์สถาบันราชภัฏของนักศึกษาทุกชั้นปี มีความมีวินัย ความซื่อสัตย์ อยู่ในขั้นตอบสนอง ส่วนด้านความอดทน ความรับผิดชอบ ความเมตตา ความศรัทธาในวิชาชีพครู ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด และความยุติธรรม อยู่ในขั้นเห็นคุณค่าตามแนวคิดของแคธวอล

นฤทัย ดาวเรือง (2546, หน้า 38) ศึกษาแรงจูงใจ ใฝ่สัมพันธ์กับพฤติกรรมวัฒนธรรมด้านคตินิยมของวัยรุ่น โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี โดยใช้ตัวแปรพฤติกรรมด้านคตินิยม ดังนี้ คือ ความขยันหมั่นเพียร ความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์สุจริต และความสุภาพอ่อนโยน ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ และพฤติกรรมวัฒนธรรมด้านคตินิยมของวัยรุ่นอยู่ในระดับสูง วัยรุ่นหญิงมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าวัยรุ่นชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 วัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจ ใฝ่สัมพันธ์กับพฤติกรรมวัฒนธรรมด้านคตินิยมสูงกว่าวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 วัยรุ่นที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และพฤติกรรมวัฒนธรรมด้านคตินิยมสูงกว่าวัยรุ่นที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปานกลางและต่ำ แต่มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ต่ำกว่าวัยรุ่นที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปานกลางและต่ำ ตามลำดับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมวัฒนธรรมด้านคตินิยมของวัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อัญชลี พุกการคำ (2547, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการศึกษาเรื่องรูปแบบและวิธีการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ผ่านมาประสบความสำเร็จประมาณร้อยละ 70 ถึง 80 มีการแต่งตั้งคณะทำงาน ใช้งบประมาณจากเงินบำรุงการศึกษา ข้อคุณธรรมที่สำคัญโรงเรียนมุ่งเน้นมากที่สุด คือ ความซื่อสัตย์ ความรู้จักรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา ความกตัญญู ความขยัน ความมีเหตุผล ความสำนึกหน้าที่ ความเสียสละ ความอดทน ความประหยัด รูปแบบและวิธีการเสริมสร้างพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของโรงเรียน พัฒนาในช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน โดยใช้วิธีการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมในโอกาสวันสำคัญ การฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติจริง การนำนักเรียนเข้าวัดฟังธรรม และใช้กิจกรรม

กลุ่ม มีการประเมินผลโดยใช้การสังเกตขณะดำเนินการพัฒนามากที่สุด ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา ได้แก่ สภาพปัญหาครอบครัวของเด็ก ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญ ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ขาดการประสานงานที่ีระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ขาดความร่วมมือร่วมใจ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ รวมทั้งครู อาจารย์ขาดความจริงจัง จริงใจที่จะส่งเสริมร่วมมือพัฒนา บางครั้งละเลยที่จะสร้างเสริมคุณธรรม สำหรับปัญหาที่เกิดจากนักเรียน คือนักเรียนไม่เห็นคุณค่าของคุณค่าของคุณธรรม ไม่เอาใจใส่ รวมทั้งสื่อต่างๆ ไม่นำเสนอหรือสอนให้เป็นคนมีคุณธรรมเท่าที่ควร นอกจากนี้ปัญหายังเกิดจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากเทคโนโลยีเกิดสื่อต่างๆ แนวทางการแก้ไข คือ ควรเริ่มปลูกฝังจริยธรรมตั้งแต่เยาว์วัยเริ่มจากครอบครัวสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี โรงเรียนควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ครูควรมีจิตสำนึกและวิญญานแห่งความเป็นครู สอดแทรกแนวคิดในการเรียนการสอน ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม ควรมีการยกย่องผู้ทำความดี มีกิจกรรมที่ส่งเสริมผู้ทำความดี ควรเข้าร่วมโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธหรือนำแนวทางมาใช้และรัฐควรให้ความสำคัญการพัฒนาคุณธรรมอย่างจริงจัง รวมทั้งให้การสนับสนุนงบประมาณ ควรมีการประสานความร่วมมือ ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน ตลอดจนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย

เกศินี คุรุณาสวัสดิ์ (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า

1. สภาพการจัดการเรียนการสอน

1.1 ด้านตัวครู ครูส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้สอน โดยได้รับคัดเลือกตามความเหมาะสมและมีความพอใจ ครูส่วนใหญ่เข้ารับการอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในหัวข้อเนื้อหาพระพุทธศาสนาโดยมีความรู้ความเข้าใจในจริยธรรม จำนวน 1 ครั้งต่อหนึ่งภาคการศึกษา ครูส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากการสอนโดยมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น และเป็นตัวอย่างในการแต่งกายสุภาพเรียบร้อยในสถานศึกษา

1.2 ด้านเนื้อหา ครูส่วนใหญ่นำเนื้อหาพระพุทธศาสนามาพัฒนาจริยธรรมทั้ง 6 ประการ คือ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ การประหยัดและการอดออม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ครูส่วนใหญ่ ใช้เนื้อหาเหมือนกัน คือ หัวข้อเรื่องพระธรรม สำหรับความรับผิดชอบ ครูส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาในหัวข้อพระสงฆ์

1.3 ด้านการจัดการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่จัดกิจกรรมโดยบูรณาการเนื้อหาพระพุทธศาสนากับสาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาความมีวินัย และมีการจัดกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและเสริมหลักสูตร รวมทั้งใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย และเน้นการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนโดยเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความ

คิดเห็น ครูส่วนใหญ่ให้คำชมเชยทั้งเป็นการส่วนบุคคลและต่อหน้าสาธารณะ และครูส่วนใหญ่ใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผลที่หลากหลายโดยใช้แบบฝึกหัดและใบงานมากที่สุด และเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนมากที่สุด และประเมินความสำเร็จในการสอนที่ร้อยละ 51 – 80

1.4 ปัญหาการจัดการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาในด้านตัวครูและด้านเนื้อหาสำหรับด้านการจัดการเรียนรู้ ครูส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงสอนไม่เพียงพอ การจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาจริยธรรมไม่เพียงพอ และการขาดงบประมาณในการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่และครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีปัญหาด้านการเสริมแรงและด้านการวัดและประเมินผล

สุจิตรา โปร่งแสง (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาการดำเนินการใช้หลักสูตรตามแนวโครงการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการสอนอาชีวศึกษาของสถานศึกษานำร่อง กรมอาชีวศึกษา ผลการวิจัย พบว่า การเตรียมการ สถานศึกษากำหนดนโยบายเฉพาะของสถานศึกษาเพิ่มเติม แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้อง ประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนการดำเนินงาน จัดประชุมชี้แจงและจัดอบรมให้มีความรู้แก่ครูผู้สอน ปัญหาที่พบคือ สถานศึกษาขาดการรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบ ขาดแคลนวิทยากรที่เชี่ยวชาญ สำหรับครูผู้สอน พบว่ามีการศึกษาคูณลักษณะ 14 ประการ วิเคราะห์หลักสูตร วิเคราะห์ลักษณะธรรมชาติวิชาที่จะสอน เลือกกำหนดคุณธรรมจริยธรรมฯ ที่จะบูรณาการในรายวิชา จัดทำแผนการสอนที่มีการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรมฯ ปัญหาที่พบ คือ ครูผู้สอนไม่เข้าใจ และไม่มีเวลาในการจัดทำแผนการสอนตามแนวของโครงการ ด้านการดำเนินการ พบว่าสถานศึกษามีการสนับสนุนการเรียนการสอน ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของครูผู้สอน ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่ครูผู้สอนในการเตรียมการจัดตารางสอนให้เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการนิเทศติดตามผลและการให้ความช่วยเหลือแก่ครูผู้สอน จัดกิจกรรมนักเรียนนักศึกษาเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมฯ ปัญหาที่พบ คือ การขาดการนิเทศติดตามอย่างสม่ำเสมอ ครูผู้สอนมีภาระมาก และกิจกรรมนักเรียนนักศึกษาที่จัดให้ไม่น่าสนใจ ส่วนครูผู้สอน พบว่าก่อนสอน มีการศึกษาแผนการสอนที่จัดทำขึ้น กิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การบรรยาย การทำงานกลุ่ม การฝึกปฏิบัติจริง การถาม - ตอบ ครูผู้สอนใช้แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมและใช้ข้อมูลจากชิ้นงานของผู้เรียนในการวัดผลประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรมฯ โดยมีสัดส่วนคะแนนเป็น 80 : 20 ปัญหาที่พบคือ ผู้เรียนคุ้นเคยกับการเป็นผู้รับฟัง จำนวนผู้เรียนในแต่ละชั้นมากเกินไป และครูผู้สอนขาดประสบการณ์และความชำนาญ ด้านการประเมิน พบว่า สถานศึกษาประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนโดยภาพรวมในแต่ละภาคเรียน และรวบรวมข้อมูลจัดทำรายงานผลเสนอต่อผู้บริหาร ส่วนครูผู้สอน

มีการประเมินแผนการสอนที่นำไปใช้กับสถานการณ์จริง และนำข้อมูลมาปรับปรุงแผนการสอน
ครั้งต่อไป ปัญหาที่พบ คือ สถานศึกษาขาดการวางแผนเกี่ยวกับการสรุปและรายงานผล และ
ครูผู้สอนบางส่วนไม่มีเวลาในการปรับปรุงแผนการสอน

ปรีชา ริโยธา (2546, บทคัดย่อ) ศึกษา การพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้โครงการพัฒนาจิต ในโรงเรียนบ้านแฝกโนนสำราญ
สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า

1) ผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน และปัญหานักเรียนขาดวินัยเพราะครู
ขาดทักษะด้านเทคนิค วิธีการ กระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม จึงมี
แนวคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติที่แตกต่างกันในการถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน ทำ
ให้ผู้เรียนมีนิสัยไม่เหมาะสมกับสภาพของนักเรียน ชอบแต่งกายที่ผิดระเบียบของโรงเรียนอยู่
ตลอดเวลา ขาดระเบียบวินัยตามสภาพของผู้เรียนนักเรียนขาดความซื่อสัตย์สุจริตตามสภาพของ
นักเรียน นักเรียนขาดความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละเพื่อส่วนรวม และนักเรียนมี
นิสัยฟุ้งเฟ้อและเห่อตามสมัยนิยมขาดการประหยัดและอดออม ทำให้เกิดปัญหาด้านคุณธรรม
จริยธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างมาก ผลของการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนา
งานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หลังจากที่ได้จัดกิจกรรมครบทั้ง 2 วงจรแล้ว ทำให้นักเรียนเป็นผู้ที่
มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อส่วนรวม
และมีความสำนึกในการประหยัดอดออมมากยิ่งขึ้น

2) ผลเกี่ยวกับการพัฒนา

2.1) กิจกรรมการอบรมธรรมสวนะเพื่อพัฒนาจิต โดยการฟังธรรมสวนะ
ทุกวันพระได้ดำเนินการนิมนต์เจ้าอาวาสวัดวิเศษสมบุรณ์ มาเทศน์ทุกวันพระในหัวข้อเกี่ยวกับการ
รักษาระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อส่วนรวม ตลอดทั้ง
ประโยชน์ของการประหยัดและอดออมให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นฟัง และได้เตรียม
เครื่องมือสังเกตการเข้าฟังธรรมของกลุ่มผู้ร่วมศึกษา กลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยให้แต่
ละวันพระ พระท่านได้เทศนาสั่งสอนถึงประโยชน์ที่ได้จากการมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต
ความมีเมตตา กรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อส่วนรวม หลังจากนั้นได้เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายได้มีการ
ซักถามปัญหาต่างๆ พระและผู้ศึกษาค้นคว้าได้ตอบข้อซักถามเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้
กลุ่มผู้ร่วมศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมฟังธรรมสวนะได้ทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ
อันดีต่อคุณธรรมจริยธรรมดียิ่งขึ้น

2.2) กิจกรรมการเข้าค่ายคุณธรรม จริยธรรม นำดวงใจห่างไกลยาเสพติด
ได้ใช้ระยะเวลาฝึกอบรมตามโครงการพัฒนาจิตเป็นเวลา 2 วัน ในระหว่างวันที่ 27-28 มีนาคม

2546 เพื่อมุ่งหวังให้กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าและกลุ่มเป้าหมายได้ซาบซึ้งในรสพระธรรม ทำจิตใจให้ผ่องใส เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้มีระเบียบวินัย ละเว้นปญฺหายาเสพติด มีความซื่อสัตย์สุจริตทุกด้าน มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อส่วนรวม ตลอดจนมีความประหยัดและอดออมให้เหมาะสมกับสภาพของครอบครัวและตนเอง เพื่อช่วยเหลือครอบครัวในการประหยัดค่าใช้จ่าย ทำให้ครอบครัวไม่ต้องเดือดร้อนจนเกินไป ทำให้นักเรียนเป็นที่รักของพ่อของแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์มากยิ่งขึ้น

3) ผลการพัฒนางานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยใช้โครงการพัฒนาจิต ในโรงเรียนบ้านแฝกโนนสำราญ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม หลังจากมีการดำเนินงานตามกิจกรรมทั้ง 2 ด้าน คือ การฟังธรรมสวดนะทุกวันพระและการฝึกอบรมพัฒนาจิตตามโครงการพัฒนาจิตแล้ว ทำให้กลุ่มผู้ร่วมศึกษาได้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมไปสอนสอดแทรกในห้องเรียนได้ กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ ความเข้าใจในคุณธรรม จริยธรรม ด้านการมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง การมีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อส่วนรวม และการประหยัดอดออมมากยิ่งขึ้น

สุพรรณค์ ไชโยภักย์ (2545, บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทของครูและผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน, พหุกรณีศึกษา พบว่า มีบทบาทและปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมจริยธรรม 7 ข้อ ได้แก่

- 1) บทบาทของครูในการส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย 12 บทบาท คือ
 - 1.1) ผู้เป็นแบบอย่างที่ดี
 - 1.2) ผู้สร้างบรรยากาศ
 - 1.3) ผู้สร้างกำลังใจ
 - 1.4) ผู้จัดการเรียนรู้เพื่อฝึกการใช้ทักษะชีวิต
 - 1.5) ผู้ฝึกนักเรียนให้มีความประพฤติชอบ
 - 1.6) ผู้ฝึกนักเรียนให้แสวงหาความจริง
 - 1.7) ผู้ฝึกนักเรียนให้เกิดความสงบในจิตใจ
 - 1.8) ผู้ฝึกนักเรียนให้มีความรักความเมตตา
 - 1.9) ผู้ฝึกนักเรียนให้หลักอหิงสาในการดำเนินชีวิต
 - 1.10) ผู้สอนด้วยประสบการณ์ผู้อื่น
 - 1.11) ผู้มีความรักความเมตตา
 - 1.12) ผู้ฝึกระเบียบวินัย และบทบาทของผู้ปกครองในการส่งเสริมจริยธรรม

นักเรียน ประกอบด้วย 9 บทบาท คือ

- 1.12.1) ผู้ส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย
- 1.12.2) ผู้สร้างบรรยากาศ
- 1.12.3) ผู้สร้างความรักความผูกพัน
- 1.12.4) ผู้เป็นแบบอย่างที่ดี
- 1.12.5) ผู้สร้างระเบียบวินัย
- 1.12.6) ผู้สอนวิธีคิด
- 1.12.7) ผู้สร้างความไว้วางใจ
- 1.12.8) ผู้สร้างกำลังใจ
- 1.12.9) ผู้ยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

2) บทบาทครูในโรงเรียนส่งเสริมจริยธรรมเหมือนบทบาทครูในโรงเรียนปกติ 4 บทบาท คือ ผู้เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้สร้างบรรยากาศ ผู้สร้างกำลังใจ และผู้จัดการเรียนรู้เพื่อฝึกทักษะการใช้ชีวิต บทบาทผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนส่งเสริมจริยธรรมและโรงเรียนปกติมีบทบาทเหมือนกัน คือ การสร้างความรักความผูกพัน การเป็นแบบอย่างที่ดี และการสร้างระเบียบวินัย

3) นักเรียนในโรงเรียนส่งเสริมจริยธรรม มีจริยธรรมระดับความต้องการเพื่อตัวเอง ร้อยละ 62.5 จริยธรรมระดับความต้องการเพื่อคนใกล้ชิด ร้อยละ 25 และจริยธรรมระดับความต้องการเพื่อสังคม ร้อยละ 12.5 ส่วนนักเรียนในโรงเรียนปกติมีจริยธรรมระดับความต้องการเพื่อตัวเอง ร้อยละ 75 และจริยธรรมระดับคนใกล้ชิด ร้อยละ 25 และไม่พบจริยธรรมระดับเพื่อสังคม

4) ปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทของครู คือ

- 4.1) การบริหารจัดการ
- 4.2) การตระหนักถึงการสร้างคนดี
- 4.3) การสร้างบรรยากาศ
- 4.4) บุคลิกและความสามารถเฉพาะตัวของครู
- 4.5) การจัดการการสอน
- 4.6) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- 4.7) งบประมาณ

5) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ

- 5.1) การขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี
- 5.2) ทักษะคิดและการร่วมมือที่ดีของผู้ปกครอง
- 5.3) สื่อภายนอก
- 5.4) การขาดความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมที่ทันต่อเหตุการณ์

6) ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทของผู้ปกครอง คือ

6.1) ลักษณะของอาชีพ

6.2) การเรียนรู้ประสบการณ์จากสังคม

7) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ

7.1) การบริหารจัดการเวลา

7.2) กลุ่มเพื่อนนักเรียน

สรุปได้ว่า งานวิจัยภายในประเทศเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมเป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งพบว่า ครูต้องให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรมทั้งระบบ เริ่มตั้งแต่ตัวครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี โดยครูต้องคัดเลือกเนื้อหาที่ตรงกับหลักจริยธรรมและเชื่อมโยงไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การจัดการเรียนการสอนมีการจัดบรรยากาศให้มีความเหมาะสม มีการเสริมแรง เลือกกิจกรรมและเทคนิควิธีที่น่าสนใจและหลากหลาย มีความต่อเนื่องทั้งกิจกรรมภายในห้องเรียนและกิจกรรมนอกหลักสูตร ไม่ใช่แต่เพียงการบรรยาย เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม น่าสนใจ และใช้ทรัพยากรภายในท้องถิ่น การประเมินต้องคำนึงถึงความรู้ไปใช้ปฏิบัติจริงโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

โรแลนด์ แอนโทนี แรมเบิร์ต (Roland Anthony Lambert, 1980) ศึกษาเรื่อง การศึกษาผลกระทบของกลยุทธ์ การเพิ่มเนื้อหาวิชา ในวิชาจริยศึกษาของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าควรนำสถานการณ์ความขัดแย้งทางจริยธรรมมาใช้ในห้องเรียน เนื่องจากสถานการณ์เหล่านี้จะสามารถพัฒนาจริยธรรม ความรู้ เจตคติ และอัตมโนทัศน์ การวิจัยนี้เป็นครั้งแรกที่ผลของการเรียนรู้ โดยศึกษาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการให้เหตุผลทางจริยธรรมที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนและเจตคติต่อวิชา

โฮเวิร์ด เอ็ดเวิร์ด ฮอปป์ (Howard Edward Hobbs, 1981) ศึกษาเรื่อง หลักสูตรจริยศึกษา, การรับรู้และยอมรับศีลธรรมของครูและบุคลากรในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาลแห่งรัฐแคลิฟอร์เนีย ผลการวิจัย พบว่า จริยธรรมเป็นเรื่องที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับครูสังคมศึกษานักวิจัย และคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบรรจุเรื่องจริยธรรมในหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน และพบว่า เกือบ ร้อยละ 50 ของโรงเรียนไม่มีเรื่องจริยธรรมในหลักสูตร เกือบร้อยละ 80 ที่ทางโรงเรียนไม่มีสื่อการเรียนการสอนและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมเพื่อช่วยเหลือครูผู้สอนและมากกว่า ร้อยละ 80 ของโรงเรียนที่ชี้ให้เห็นว่าทางมหาวิทยาลัยไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้ สรุปได้ว่า คณะกรรมการ โรงเรียนร้อยละ 50 เพิกเฉยต่อการศึกษารื่องจริยธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญและพบเป็นประจำในโรงเรียนของรัฐ

แคลิฟอร์เนีย ข้อเสนอแนะ คือ ครูผู้สอนในรัฐแคลิฟอร์เนีย ต้องมีการเตรียมการสอนในเรื่องจริยธรรม ทางมหาวิทยาลัยควรเปิดโอกาสโดยการจัด โปรแกรมการศึกษาเรื่องจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำไปใช้ได้จริงในหลักสูตรของโรงเรียนในรัฐแคลิฟอร์เนีย มีการกระตุ้นให้คณะกรรมการของรัฐ คณะกรรมการท้องถิ่นและครูระดับมหาวิทยาลัยจัดให้มีโปรแกรมอบรมโดยทำเป็นหัวข้อการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้

เรสท์ (Rest, 1976, p. 47) ได้ศึกษาความแตกต่างระหว่างเพศ กับการพัฒนาทางจริยธรรม พบว่าหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าชายในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

วิกกินส์ (Wiggings, 1971, p. 289) เรื่อง ที่ได้ศึกษาวินัยในตนเอง พบว่า ผู้ที่มีวินัยในตนเองสูงจะมีความรับผิดชอบมาก มีความวิตกกังวลน้อย มีความอดทนมากมีเหตุผลเป็นของตนเอง มีความยืดหยุ่นในความคิดและพฤติกรรมทางสังคม และมีสุขภาพดีกว่าผู้ที่ขาดวินัยในตนเอง

โจนส์และมอริส (Jones and Morris, 1954, pp. 781-783) ได้ทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมและความรู้ด้านจริยธรรมของเด็ก พบว่าพฤติกรรมและความรู้เกี่ยวกับจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก การสอนความรู้ทางศีลธรรมที่โรงเรียนไม่สามารถจะชักจูงเด็กให้เห็นคุณค่าทางจริยธรรมได้ ทั้งนี้เพราะสังคม ครอบครัวยึดตามความต้องการและความรู้สึกของเด็กเป็นองค์ประกอบที่สำคัญกว่าการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ฉะนั้นโรงเรียนจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาการสอนจริยธรรมและศีลธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากผลงานวิจัยต่างๆ ในประเทศและต่างประเทศ พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมจริยธรรม ในคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นบรรทัดฐานและควรปลูกฝังให้กับเยาวชน ในสังคมนั้นมีลักษณะคล้ายกัน อันได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูกตเวที ความกล้า การมีวินัย การตรงต่อเวลา และความสุขภาพอ่อนน้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนให้บรรลุเป้าหมายในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น